

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 6 Issue 2, July 2022

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 18.02.2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 13.08.2022

DOI: 10.30692/sisad.1075649

BENYAMİN KALAY’IN BOSNA’DAKİ YÖNETİM VE BOSNA MİLLETİ YARATMA ÇABASI

*The Administration of Benjamin Kallay in Bosnia and His Efforts to Create a Nation of
Bosnia*

Fahriye EMGİLİ

Doç. Dr.

Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-3805-7358

fahriyemgili@mersin.edu.tr

Atf/Citation: Fahriye Emgili (2022), “Benjamin Kalay’ın Bosna’daki Yönetim ve Bosna Milleti Yaratma Çabası”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.2 Temmuz 2022, s.421-442.

Öz: Bu makalede, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna’yı nasıl ve ne için işgal ettiği ve mutlak yönetici sıfatıyla imparatorluğun Ortak Maliye Bakanı Benjamin Kalay (Benjamin Kallay)’ın Bosna’yı hangi şartlarda ve nasıl idare ettiği ve yeni bir Bosnalı kimliği oluşturma görevini ne kadar başardığı incelenmiştir. Benjamin Kalay, Avusturya hanedanı tarafından yetiştirilmiş bir Macar soylusu ve ülkesinin Balkanlar’ı çok iyi tanıyan nadir bulunan bir siyasetçisi idi. Kalay, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun üstün bir medenî anlayışa ve düzene ayrıca Balkanlar’daki geri kalmış milletleri medenileştirme görevine sahip olduğuna inanan bir yönetici olarak, Bosna’yı geri kalmış ve medenileştirilmesi gereken bir ülke olarak görmekte idi. Bu yüzden, on yıl boyunca Bosna’yı bu zihniyetle yönetmiş olan Kalay, yeni bir “Bosna Milleti” yaratmaya çalışmıştır.

Bosna-Hersek işgal edildiğinde, ekin açısından orası kendisine has ve yüksek bir düzeyde idi. Osmanlı Devleti’nin üst hükümdar olduğu, fakat daima özerk bir idareye sahip olmuş olan Bosna’da yüzyıllar boyunca oluşmuş yüksek bir siyasî ve ekinlik düzen ve seçkin bir Boşnak kesimi mevcuttu. Buna rağmen Kalay, Bosna-Hersek’de eskiyi koruyarak, yeni bir Bosna milleti yaratmayı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na bağlı bir ülke yaratmayı hedeflemekteydi. Bu hedefini gerçekleştirmek için de Bosna’nın %50’lik kısmını oluşturan Boşnaklar’a/Müslümanlar’a yönelik ayrı bir siyaset izlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Benjamin Kallay (Benjamin Kalay), Bosna, Avusturya işgali, Bosna milleti, Boşnaklar.

Abstract: In this article, the reasons and the method of the occupation of Bosnia by Austro-Hungarian Empire and how and under which circumstances as the Mutual Finance Minister and absolute administrator, Kallay ruled Bosnia and the degree of success in creating a new Bosnian identity are analysed. Benjamin Kallay was a Hungarian aristocrat and a politician raised by the Austrian Dynasty, who possessed rare credentials concerning the knowledge of the Balkans. Kalay, as an administrator who believed that since the Austro-Hungarian Empire possessed superior concepts of civilisation and social order, had a duty to civilise the backward Balkanian nations, regarded Bosnia as a backward

country which had to be civilised too. Therefore, cultivating these convictions, Kallay tried to create a new “Bosnian Nation” during his ten years reign.

Bosnia, prior to the Austro Hungarian occupation, had her own and highly developed cultural and social order. Bosnia, although being under the Ottoman suzerainty, enjoyed a particular autonomous status, had developed a high social and political order and had a considerably powerful superior Bosniac class. Regardless those circumstances, Kallay aimed at creating a new “Bosnian Nation” and a country loyal to Austro Hungarian Empire. In order to realise his project, he applied specific politics towards the Bosniacs/ Muslims who made 50% of the population of Bosnia.

Keywords: Benjamin Kallay, Bosnia, Austiran occupation, Bosnian Nation, Bosniacs.

GİRİŞ

1464 yılında Fâtih Sultan Mehmet tarafından fethedilen Bosna-Hersek, Berlin Kongresi kararları uyarınca Avusturya-Macaristan'ın 1878'de Bosna'yı işgal ettiği döneme kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde adeta bir uç beyliği olarak yönetilmiştir. Fetih hadisesinden epeyce önceden itibaren Bosnalıların bir kısmı zâten Müslüman olmuş ve Osmanlı ile dostane ilişkilere girmişlerdi. Boşnaklar, Fâtih Sultan Mehmed'in Bosna seferi sırasında, 1463 yılında Yayçe ovasında 30.000 kişinin katılımı ile İslâm'ı topluca kabûl ederek, Fatih'ten kendi düzenlerini devam ettirmeyi, çocuklarının yeniçeri ocağına alınmasını ve Müslümanlar için okullar açılmasını istemişlerdir.

Osmanlı Devleti Bosna'ya bir beylerbeyi-vali göndermek, kadı, reis-el-ulema ve sancak beylerini tâyin etmek dışında, mahallî işlere çok karışmamıştır. Türk idaresi içerisindeki Bosna, âdeta özerk bir ülke olmuştur. Bu ortamda Boşnaklar, tarihte ilk defa olarak, Avusturya, Hırvatistan, Karadağ, Macaristan, Sırbistan ve Venedik taraflarından gelen saldırılara karşı koyabilmiş ve Bosna'yı tam bir Boşnak vatanı hâline getirebilmişlerdir. Boşnaklar, bununla yetinmeyerek, Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde yüksek mevkiiler almaktan başka Sılavonya'ya, Sırbistan'a ve Macaristan'a kitleler hâlinde göç ederek orada devleti temsil eden bir nüfus hâline gelmişlerdir (Kahramanyol, 2018, s. 33). Ancak 1878 yılında Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilen Bosna-Hersek 1908 yılında resmen ilhak edilmiştir. 1918 yılına kadar da Avusturya idaresinde kalmıştır.

İmparator I. Franz Joseph, saltanatının başlangıcından itibaren Bosna Hersek'in Habsburg Monarşisinin bir parçası olarak önce işgal edilip sonra ise Bosna'nın ilhak edilmesi meselesinde de kararlıydı. Önemli bir şekilde İmparator, 1875'te başlayan Bosna-Hersek isyanının başlangıcından işgale değin Bosna konusunda net planları olan bir mahkeme hizbinin başındaydı (Beller, 1996, s. 9). Berlin Kongresi görüşmeleri sürerken Kont Andraşi şu sözlerle görüşünü belirtmişti; Avusturya, 3 yıldan beri Bosna'da cereyan eden hâdiselerden ciddi maddî zararlara uğramaktadır; Osmanlı Devleti'nin burada asayişini idame ettirilemeyeceği anlaşılmıştır; Avrupa için bir mesele haline gelmiş olan Bosna-Hersek'teki sıkıntıyı da halletmek şarttır; Ayastefanos Antlaşması ile öngörülen özerklik arzu edilen çözümleri elde etmede yeterli olmayacaktır; çünkü Bosna-Hersek'te yaşayan Müslümanlar, Ortodokslar ve Katolikler arasında var olan anlaşmazlıklar dolayısıyla özerklik idaresi iyi işlemeyecektir; sadece tarafsız bir ülkenin orada idareyi ele alması ile meseleler daha iyi halledilebilir; Avusturya-Macaristan Krallığı arzu edilen barışı temin etmek için gerekli imkânlarla sahiptir ve Avrupa adına orada jandarmalık yapabilir; Viyana hükümeti değişiklik içeren herhangi bir teklifi kabul edemez. Çünkü değişiklik teklifinin kabulü Avusturya'nın menfaatleriyle uyusamaz (Emgili, 2019, s. 52). Nihayetinde Bosna'daki Avusturya-Macaristan deneyleri, Büyük Güçlerin temsilcilerinin Osmanlı Bosna'sını, Habsburg yönetimine dönüştürdüğü Berlin Kongresi'nin (1878) doğrudan bir sonucuydu. Kongre kararlarının 25. Maddesi Bosna-Hersek'in idaresini ve geleceğini şekillendirmişti. Bu kararlara

göre, bölgenin Avusturya-Macaristan tarafından geçici olarak işgal edilmesi ve Avusturya'nın Yenipazar Sancağında askeri ve ticari amaçlı yollar yapması kararlaştırıldı (Emgili, 2019, s. 56).

1870'de on dört olan ulus devlet sayısı Berlin antlaşması sonrası kurulan Balkan Devletleri ile on sekize yükseldi. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi ile imparatorlukların parçalanması anlamına gelen Balkanlaşma teriminin ortaya çıkmasına yol açtı. Balkanlar'da Hıristiyan toplulukların özerk ya da millî devlet kurmaları arkalanırken, Müslümanların ya toprakları ele geçirilmeye çalışılmış ya da topraklarından göç ettirilmeye zorlanmışlardır. Bosna-Hersek'te de inceleneceği gibi Boşnakların özümsemiş oldukları 550 yıllık İmparatorluk geleneği, kültürü, kimliği yok edilmek istenmiş ve Bosna ve Boşnaklar Avusturya'nın işgaline bütün kurumları ve benlikleri ile maruz kalmışlardı (Rizvić, 1990, s. 11; Karpat, 1979, s. 151). Berlin Antlaşması, Balkanlarda eşitlik kavramını ve dinî cemaatlerin özerkliğine adeta balta vurdu (Berlin Muahedenamesi, Selanik, 1224). Üniter bir millî devlet kavramına hukukilik kazandırdı. Öte yandan da Berlin Antlaşması'na biçim verenler yasal azınlıkları oluşturduktan sonra, öncelikle Müslümanlar olmak üzere dinî azınlıkların haklarını koruduklarına dair anlaşmalar yaptılar. Örneğin Berlin Antlaşmasınının 25. maddesi uyarınca Avusturya-Macaristan'ın idaresine Bosna-Hersek veriliyordu (Ahmed Selahaddin, 1327, s. 100; Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesi, 1297). Bosna-Hersek hukuken Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kabul ediliyor, fakat Avusturya-Macaristan tarafından yönetilecekti. Avusturya'ya Bosna'yı işgal etme yetkisi de verilmişti. Bosna-Hersek'in işgalinin 20 Ekim 1878'de tamamlanmasının ardından Bosnalı Müslümanları sakinleştirmek için Avusturya-Macaristan yayınladığı bildirmede; Müslümanların din, can ve mal güvenliğinin teminat altında olduğunu beyan etti (Karçiç, 1994, s. 20). Boşnakların din, mehzep ve hukuki kurumlara olan ilişkilerinde serbest olması, Avusturya kumandanları ve memur sınıfının, Boşnakların ırz, can, namus, mal, gelenek ve dinî törenlerine zarar vermemesi, zarar veren şahısların cezalandırılması gibi hükümler 21 Nisan 1879'da Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı işgalini düzenleyen bir antlaşma imzalandı (Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesi, 1297; Berlin muahedenamesi, 1224; Berlin Muahedenamesi, 1903). Berlin Kongresi kararlarının ardından 120 binin üzerinde Müslüman, Bosna-Hersek'te yeni hayatlarına ve yaşanan siyasi, iktisadi, kültürel dönüşüme uyum sağlamakta zorlandığı Balkanların diğer bölgelerinde yaşayan Müslümanlar gibi göç etmeyi tercih edecekti.

Hukuki olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Bosna, Monarşinin ordusu tarafından 1878'de işgal edildi. Bosna, 1878 yılının Temmuz ayından Ekim ayına kadar süren zorlu bir süreçten geçti.

Boşnakların ve Sırpaların, Bosna-Hersek'i işgale başlayan askeri birliklere karşı telgraf çekerek gösterdiği tepki askeri direniş ile devam etti. Çok kısa bir sürede tamamlanması beklenen Avusturya işgaline karşı halkın büyük bir bölümünün katıldığı bir ayaklanma oldu (Karpat, 1979, s. 154). Ne var ki Avusturya-Macaristan askerleri, iki ay süren Boşnakların olağanüstü savunma mücadelesinden sonra Bosna-Hersek'i işgal edebileceklerdi. Avusturya'nın 29 Temmuz 1878'de başlattığı Bosna-Hersek'in askeri işgali ekim ayının yarısına kadar bitirilemedi (Karpat, 1979, s.154). Her dinden Bosnalıların, özellikle Ortodoks Hıristiyanların gösterdiği bu tepki ve Müslümanların tepkisi, kendi istekleri hiç göz önüne alınmaksızın Avrupa devletlerinin Bosnalıların siyasal geleceklerine hükmetme kararlarının odağını oluşturuyordu.

Avrupa'nın büyük devletleri Bosna-Hersek'in işgaline tepki göstermemiş hatta bunu desteklemişlerdi. Ancak bundan memnun olmayan ya da durumu sorgulayan iki taraf vardı: Biri Bosna-Hersek halkı diğeri de Osmanlı Devleti'ydi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek işgalinin kolaylıkla gerçekleşebileceğini düşünüyordu; fakat Avusturya Bosna'ya girdiğinde birçok Bosnalının işgale karşı olduğunu görmüştü. Bosna-Hersek'in işgalinin Avusturya tarafından kolaylıkla olacağına inanç Bosna-Hersek halkının işgale karşı koyması ile tam tersi bir hal almıştı. Osmanlı Devleti Berlin Kongresi'nin kararlarına görünüşte uymakla

beraber Avusturya kuvvetlerine karşı direnmekle birlikte Bosna'da 40 bin Türk askeri bırakmış ve bunlara silah ve cephane göndermiştir. Bu yüzden direniş çok şiddetli olmuş ve Avusturya işgal ordusunun sayısını 270 bine çıkarmak zorunda kalmıştır (Fredmen, 1996, s. 60).

İşgalden önceki son aylarda Osmanlı idaresi Bosna'da etkinliği yitirmiş idi bu yüzden Sarayevo'da bir milli komite oluşturuldu. Bu komitenin öncelikli görevi, Bosna'nın ve Boşnakların karşı karşıya kaldığı bu durumla nasıl baş edeceğini ve Osmanlı hükümetiyle temasa geçmesi idi. Ancak bu komite ilerleyen zamanda bağımsız bir hale dönüştü ve işgal sırasında bu düzensiz askeri birliklerin örgütlenmesini yürüttü (Bojić, 2001, s. 73). Bu Milli komite Berlin Kongresi kararlarına karşı ülke çıkarlarını temsil edecekti.¹ Komite Haziran 1878 ortalarında Bosna-Hersek'teki Müslüman ve Hristiyanlara çağrıda bulunarak Avusturya-Macaristan'a karşı Sarayevo'da geçici ulusal hükümet kurmak için bir beyanname yayınladı (Bojić, 2001, s. 73). Onlar, Bosna- Hersek ve Novipazar ve Sancak'taki Müslüman ve Hristiyanlar arasında uzlaşma ve sivil dini eşitlik isteyerek, ülkeyi savunmaya çağırıyorlardı (Bojić, 2001, s. 73).

İşgale yönelik direnişi yakından takip eden Batılı gözlemcilerin raporlarına göre, çeşitli dinlerden Roma Katolik ve fanatik Müslümanlar da dâhil olmak üzere gruplar arasındaki düşmanlık yerini Avusturya işgal tehlikesiyle birlikte karşı birlik duygusuna bıraktı. Gözlemciler halkın büyük bir kin duygusu içinde olduğunu vurguladılar. Özellikle Banyaluka ve Mostar gibi şehirlerde Sırp'larla Müslümanlar arasında ciddi bir ortaklık gerçekleşti (Hamidija, 1882, s. 5-7; Bojić, 2001, s. 73; Karpat, 1979, s. 154). Sarayevo'daki bu halk hareketine benzer bir görünümü Bosna'nın diğer şehirlerinde de görüyoruz. Müslümanlar ve Sırp Ortodokslar, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmesi durumunda silahlı mücadeleye girmeye karar verdiler (Popoviç, 1906, s. 24-36; Bojić, 2001, s. 74; Malcolm, 1994, s. 223-224). Monarşinin beklentisinin aksine, Bosna'nın işgali çok çabuk gerçekleşmemiştir, bunun nedeni ise birkaç ay süren Bosna halk ayaklanmasıydı.

Halkın büyük direniş gösterdiği başkent Saraybosna, 19 Ağustos 1878'de ele işgalci güçlerce ele geçirildi. Başkent de işgal karşısında yapacak bir şey olmaması sebebiyle Avusturya-Macaristan orduları, ülkenin bütünüyle işgali ve etkisizleştirilmesi açısından önemli bir yeri almış oldu (Hamidija, 1882, s. 47; Donia, 1979, s. 117). Öte yandan Saraybosna ele geçirilmiş olsa da Bosna'nın diğer şehirlerinde şiddetli vuruşmalar sürmekteydi. Bu mücadele aylarca sürmüştü. Avusturya ordusu büyük bir direnişle karşılaşmıştı. Avusturya ile Bosna Müslümanları ve Ortodokslar arasındaki en önemli muharebe 1 Eylül ve 20 Ekim arasında gerçekleşmiş ve Avusturya'nın galibiyetiyle sonuçlanmıştı (Donia, 1979, s. 117). Ardından, 1879 senesinde akdedilen Yenipazar Antlaşması'na göre Osmanlı sultanı Bosna'nın hükümdarı ve Müslümanların dinî reisi olarak kabûl edilmiştir. Ayrıca, Avusturya, Türk memurlarının Bosna'da göreve devam etmesini, Bosnalı Müslümanların Osmanlı Devleti ile ilişkilerini devam ettirmelerini ve geleneklerini sürdürmelerini ve Bosna'da Türk parasının kullanılmasına devam edilmesini kabûl etmiştir. Ayrıca, Avusturya, Bosna'da toplanan vergilerin sadece bu ülke içinde harcanacağını kabûl etmiştir (Fredmen, 1996, s. 60).

Ağustos 1878'de Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i işgali esnasında General Filipovic, yazdığı mektupta şunları ifade etmekteydi: "*Müslüman halk eski düşüncenin aksine, barbar yağınlar halindeydi. Bu kalabalık insanları silahsızlandırmak ve kademe kademe bürokrasiye yakınlaştırmak gerekiyordu. Bu bürokrasi çok güçlü ve sert kanunlar altında olmalıdır.*" (Rizvić, 1990, s. 13)

Habsburg stratejileri modernleşme olgusunun tek başına askeri gayretlerle yürütülmeyeceğini anlamıştı (Karić, 1990, s. 82). Bosna'daki Habsburg ordusu monarşiden gelen çok sayıda güney Slavı barındırmaktaydı (Hırvatlar, Sırp'lar, Slovenyalılar, Çekler ve Slovaklar). Eyaletin ortak askerî yönetimi hem anayasal hem de malî nedenlerle uzun vadeli bir seçenek değildi, özellikle

¹ Grubun temsilcileri; Savo Decanski, Mico Ljubibratic, Aleksa Jaksic, Simo Popović ve Stanko Škulic idi.

de yeni edinilen eyaleti mevcut ikili sisteme sığdırmak zordu. Avusturya ve Macar seçkinleri arasında herkes Bosna-Hersek'in işgal edilmesine taraftar değildi. Özellikle Dışişleri Bakanı Kont Julyus Andraşi Bosna'daki İslav halkının imparatorluğa eklenmesiyle İslav meselesinin daha da kötüye gideceğinden endişe ediyordu (Fredmen, 1996, s. 58).

Birkaç yıllık dolambaçlı yoldan sonra, Avusturya-Macaristan işgalinin sonuna kadar Bosna'yı yönetecek en yüksek idarî ve yasal otorite olarak Ortak Maliye Bakanlığı'nda bir Bosna Bürosu oluşturulmasına karar verildi (Juzbašić, 2002, s. 251-252).² Böylece Benyamin Kalay 1882'de Bosna'nın Maliye Bakanı oldu, fiilen itiraz edilemeyecek olan yoğun yürütme, yasama, yargı ve idarî yetkilerle resmen 1902'ye kadar Bosna yönetiminin başı, imparatoru temsilen en üst yetkili oldu.

Bir İmparatorluk toprağı olarak Bosna ve Hersek, Babıali döneminde olduğundan çok daha fazla sayıda görevliye sahip olsa da gerçekte izlediği Osmanlı idari modeline benziyordu. Yeni sistemin kişileştirilmesi Benjamin von Kalay'dı. Osmanlılar 120 kadar memurla tüm eyaleti (vilayet) yönetmeyi başarırken, Avusturya-Macaristan döneminde memur sayısı 600'den istikrarlı bir şekilde yükseldi. 1881'de 7.379'a 1897'de ve 1908'de 9.533'e yükseldi (Sugar, 1963, s. 28-29; Fredmen, 1996, s. 61-62).

19. yüzyılın son çeyreğinde Ortak Maliye Bakanı Kalay tarafından yönetilmeye başlanan Bosna-Hersek'te Habsburg uygarlaştırma görevinin bir yönünü, ortak bir Bosna kimliği oluşturma oluşturmaktaydı. Bu açıdan Kalay'ın, Bosna-Hersek'i Monarşi için yönetirken aynı zamanda Bosna bölgesel kimliğinin içindeki çoğunlukla dinî, ama kısmen dilsel açıdan çeşitli entinitelerden yeni bir Bosna millet kimliği oluşturma girişimlerini analiz etmek gerekmektedir. Kalay tüm Bosnalıların aynı topraklara ait olduklarını hissetmeleri için çok çalıştı. Bu "Bosna Milleti" için siyasi, iktisadi ve kültürel bir örgütlenmeye gitti. Bunu yaparken de Bosna-Hersek'in temel unsuru olan Boşnaklara yönelik ciddi ve farklı bir siyaset izleme yolunu önemsendi. Kalay'ın Bosna'yı yönetme sürecine giden yoldaki Kalay kimdir ve bu kariyeri nasıl elde ettiğini de incelemek, Kalay'ın Bosna için tasarlanan kişi olma sürecini de dikkate almak gerekmektedir.

1. Kalay'ın Siyasi Kariyeri ve Bosna'yı Yönetmeye Giden Süreç

22 Aralık 1839'da Peşte'de soylu bir ailede dünyaya gelen Benyamin von Kalay (Hung. Béni Kállay de Nagy-Kálló) yetenekli, son derece çok yönlü ve çalışkan bir genç adamdı. Dul annesi ona on dokuzuncu yüzyılın ortalarının umut verici zamanlarında bir öğrencinin alabileceği en iyi liberal eğitimi verdi. Kalay'ın, Osmanlı Türkçesi ve Yunanca dahil olmak üzere birçok bölge diline hakimiyeti takdire şayandı. Muhtemelen anne tarafından Sırp kökenli Kalay ayrıca Szentendre Sırplarından Sırpça öğrenmeyi başardı (Malbaša, 1940, s. 17). Slav çalışmalarına olan ilgisinin kaynağının genel olarak annesi Amaliya Blaškoviç (Amaliya, Ebeck'li née Blašković)'e dayanmaktadır.

Kalay'ın babası maliye uzmanı idi ve Kalay daha beş yaşında iken 1845 yılında hayatını kaybetmiştir. Kalay'ın eğitimi ve yetiştirilmesi işi ile ilgili bütün sorumluluk annesi Amelya'nın olmuştur. Amelya'nın baba tarafının ailesi Macarlaşmış Sırp'lardandır. Bu yüzden Benyamin Kalay'ın Slav dillerine olan yakınlığı çocukluğunda başlamıştır. 1848-1849 yıllarında

² 1880 Ülke Anayasası'nda Bosna-Hersek'in idaresinden Ortak Bakanlığı Bosna Hersek'in geçici yönetimini yürüten organ olarak nitelendirmiştir (Madde 1). Ancak, söz konusu kanunun kabul edilmesinden önce, üç ortak bakan, Bosna Hersek'teki sivil işleri Ortak Bakanlık adına yürütmesi amacıyla, tek bir bakana devredilmesi konusunu İmparator'a önermiştir. İmparator ilgili öneriyi 26 Şubat 1879 tarihinde kabul etmiş ve Bosna Hersek'in idaresini Ortak Maliye Bakanı'na devretme kararını almıştır.

Macaristan'da meydana gelen ayaklanmalar, Banyamin Kalay'ı gelecekteki siyasi kariyerini de etkilemiştir. (Kraljačić 1987, s. 46; Thalloczy, 1909, s. 7).

Benyamin Kalay'ın siyasi yeteneğini mükemmelleştirmek için seçtiği araçlar, Macar terimleriyle olağandışıydı. 1850'lerin sonunda, dikkatini yabancı dillerin, özellikle de Yakın Doğu dillerinin edinilmesine çevirmeye başlamıştı bile. Rusça ve modern Yunanca öğrendi; Türkçe öğrenmek için ünlü Oryantalist Armin Vâmbéry'nin yanında yaşadı (Armaour 2016, s. 68). Kalay'ın birçok öğretmeni arasında yer alan tanınmış bir Sırp devrimci yazar olan Mihály Táncsics, görünüşe göre genç adamın hayal gücünü harekete geçirdi ve onu Sırp tarihi ve dilinin temelleri ile tanıştırdı. Kalay, daha sonra tarih ve hukuk ile bazı doğa bilimleri ve ekonomi üzerine çalışmaya başladı.

Kalay'ın hatıra defterine bakılacak olursa, Macar milliyetçisi Koşut'un Tuna boyu konfederasyonu fikri kendisini derin bir şekilde etkilemiştir. 26 Haziran 1868 tarihinde Milivoye Blaznavas ile ettiği sohbetten sonra hatıra defterine şu kaydı düşürmüştür: Sevdiğim eski ülküler üzerine konuştuk. Milivoye'nin söylediği her şey zâten aklımda uçuşuyordu. Milivoye'ye göre, Büyük Tuna boyu konfederasyonu, demokrasi esasları üzerine kurulmuş, farklı fakat aşağı yukarı eşit nüfuslardan ibaret milletlerden oluşmuş bir siyasî birlik olmalı idi. Dostluk esası etrafında birleşmiş bu milletler kendi benliklerini koruyabilecek ve geliştirebileceklerdir. Birlikten doğan güçleri sayesinde de dış tehditlere karşı kolaylıkla koyabileceklerdir. Milivoye, gençliğinde küçücük odasında bunları hayal ettiğini ve kaderin müstesna bir oyunu ile bu işe bu siyasî oluşumun hayata geçirilmesinde rol alabilmeyi hayal ettiğini söylüyor. Ancak, bu tasarının merkezine Sırp'ları ve Sırbistan'ı koyuyordu. Ben ise, aynı düşünceleri paylaşıyor, fakat olayların merkezine Macaristan'ı koyuyordum ve kendisine dedim ki, şayet hayallerini gerçekleştirebilme imkânı bulabilirse yeni zamanların en büyük adamlarından birisi olur (Radenić, 1976, s. 44-45; Kraljačić, 1987).

Kalay'ın bu özgün ifadelerine bakılacak olunursa Kalay Sırp'ları ve Sırbistan'ı çok iyi tanımanın yanı sıra onlara karşı bir yakınlık da hissetmektedir. Çok muhtemeldir ki, bu müktebatından ötürü Kalay çevresinin dikkatini çekmiş olmalıdır. Kalay'ın hatıra defterine bakılacak olunursa Macaristan'ın ileri gelen siyasetçilerinden ve okumuşlarından olan Baron Jozef Etveş, gençlik yıllarından itibaren kendisinin hamisi ve yol göstericisi olmuştur (Radenić, 1976, s. 359). Aynı şekilde, Kont Yuluyus Andraşi (Kont Gyula Andrássy) de Kalay'ı gençliğinde tanımış ve elinde bulundurduğu resmî imkânları kullanarak Kalay'ın maddi ve manevi gelişmesini gözetmiş ve yönlendirmiştir.

Andraşi, Monarşinin Macaristan'ı temsil eden temsilcisi olarak Dışişleri Bakanı olunca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içerisinde Macaristan'ın etkisini arttırmaya yönelik girişimlere yönelmiştir. Ancak Macaristan'ın etkisini Balkanlarda ve Monarşi içinde arttırarak ve Rusya'nın Balkanlar'daki etkisini en aza indirerek, Avusturya-Macaristan'ın milletlerarası camiadaki siyasi varlığını sağlamlaştırabilirdi. Rusya'ya karşı Balkanlar'da etkin güç olabilmek için izlenmesi gerek bir başka siyaset de Macaristan'da Sırp'lara yönelik olan menfi tavırları ortadan kaldırmanın gerekliliğiydi. Bu fikriyatını uygulayabilmek için ise güvendiği, yetenekli ve kararlı bir kişiye ihtiyacı vardı. Böyle bir kişiyi Benyamin şahsında bulunca önemli görevler tevdi etmekte tereddüt etmemiştir.

Kalay için doğal yeteneklerinin ve çalışkanlığının yanı sıra önemli bağlantı, aralarındaki on altı yıllık farka rağmen genç adamı çok kişisel bir arkadaş olarak gören Kont Andraşi idi (Kraljačić 1987, s. 48; Amour 2016, s. 68). Güney Slavlarla ilişkiler konusunda Kalay'ı veya Kalay Andraşi'yi etkiledi. Bilinmeyen ise Andraşi'nin mi Kalay'ı, Kalay'ın mı Andraşi'yi ne ölçüde etkilediğidir. Andraşi'nin bilinen konumu ve Kalay'ın Belgrad'dayken onunla daha sonraki yazışmaları göz önüne alındığında, bu belki de bir tavuk-yumurta tartışması gibi bir şeydir: iki adam açıkça birbirlerini etkilediler, ancak bireysel konularda her zaman aynı fikirde değillerdi (Amour 2016, s. 69).

1865'de Szentendre'de Parlamente'ya girme girişimi başarısızlıkla sonuçlanınca Kalay, Slavların bir dostu imajını geliştirmeye devam etti. Bununla birlikte, 1865 ve 1868 arasındaki en büyük başarısı, siyaset felsefesi alanına yaptığı bir geziydi. Kalay kuşkusuz kendisini bir liberal olarak görüyordu ve bunu kanıtlamak için 1867'de Macar kamuoyuna 19. yüzyıl liberalizminin klasik metinlerinden biri olan-Macar siyasi elitinin liberal-muhafazakarları için zorunlu bir okuma olan-John Stuart Mill'in *On Liberty'sini* tanıttı.

Gerçekten de, kariyerinin çok başlarında Kalay, Balkan meselelerinde uzmanlığıyla ün kazandı. Bu, Dışişleri Ortak Bakanı Kont Jula Andraşi'yi, Kalay'ı Nisan 1868'den Mayıs 1875'e kadar görev yaptığı Belgrad'daki Avusturya-Macaristan genel konsolosu olarak atamaya sevk etti (Kraljačić, 1987, s. 48).

Andraşi 1872 yılında Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanlığına oturmuştur ve sıra yakın arkadaşı Kalay'ın kaderini belirlemeye gelmiştir. Andraşi Kalay'ı, Balkan siyasetinin bir parçası olan Bosna'yı tanıması ve ileride yönetebilmesi için, Bosna'da uzun süreli bir seyahate göndermiştir. Bu geniş çaplı seyahatte, Kalay özellikle Katolik kiliselerini ziyaret etmeye özen göstermiş; buradaki yöneticilere hediyeler dağıtarak onların gönüllerini fethetmiştir. Böyle dostane davranışlarla Katolik yönetici ve din adamlarını Monarşiye kazandırmaya çalışmıştır. Bosna-Hersek'teki Hırvatlar, Fransisken din adamları Kalay'ın destekçisi olarak düşünülmüştür. Kalay, Hırvatların gönülünü fethetmek için sadece hediyeler ile yetinmemiş; Katolik eğitim kurumlarının daha iyi şartlara getirilmesi için Saraybosna Katolik Piskoposu Vuçiç ile görüşmelerde bulunmuş ve Bosna'da Katolik yetimhanesi inşası için sevgili dostu Andraşi'den para desteği istemiştir.

Kalay, bu gezinin ardından geçen otuz sene sonra Bosna seyahatinin planlı bir amaçla başından tasarlandığını, eğer bu topraklar Avusturya tarafından işgal edilecek olursa Bosna milletinin fikrinin ve tepkisinin ne olacağını önceden belirlemek olduğunu günlüğüne not düşmüştür. Bu ifadeler göstermektedir ki, Kalay Bosna-Hersek'e yaptığı gezi ve etraflı araştırma sonrası Bosna-Hersek'in kesinlikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içine dahil edilmesi konusunda bir öngörü edinmiştir (Kraljačić, 1987, s. 51-52).

Belgrad'a atanmasından bir yıl sonra günlüğüne; bir gün yine de bir ulusu yöneteceğim umudundan vazgeçmeyeceğim, diye not düşmüştü. İlk diplomatik görevindeki çeşitli görevlerine ek olarak, Sırp tarihini ve bölgedeki tüm ülkelerin çağdaş siyasi ve ekonomik ilişkilerini incelemeye devam etti. Kalay, Belgrad'daki görevi sırasında, sadece Sırbistan siyasetçilerini ve siyasî şartları iyice tanımakla kalmamış, halkın günlük hayatı ve gelenekleri konusunda da çok geniş bir bilgi edinmiştir. Bu maksatla da sürekli olarak Sırbistan'ın her yerine seyahat etmiş ve gittiği yerlerde halkın fikirlerini yerinde öğrenmeye çalışmıştır. Ayrıca Balkanlardaki diğer ülkelerde cereyan etmekte olan siyasî hareketleri de yakından takip etmiştir. Bir yandan Belgrad'daki görevini sürdürmüş ve oradaki Sırp'ları yakından tanıyarak onların dostluğunu kazanmış diğer yandan da Saraybosna ile bilgi akışını devam ettirmiştir. Bunun için de Saraybosna Avusturya-Macaristan Başkonsolosluğu ile yazışmalara yaparak Bosna ve buradaki Sırp'lar, Hırvatlar ve Boşnaklar hakkında ayrıntılı bilgi edinmiştir. Kalay için Belgrad Konsolosluğu onun siyasi kariyerinde dönüm noktası olmuştur.

Kalay, 1875 senesinde, kendi arzusuyla görevden affını isteyerek Macaristan'daki muhafazakâr kanat içerisinde siyasî çalışmalara katılmıştır. Dışişleri Bakanı Andraşi Kalay'ın bu hareketine karşı çıkmamıştır. O yüzden de kendisine yeni bir resmî görev vermemiş, bunun yerine Kalay'ın dört bin gulden maaş ile Dışişleri Bakanlığı danışmanlığına atanması için İmparatora âriza yazmıştır. Kalay bu imkânları kullanarak milletvekili seçilmeyi başarmış ve imparatorluk meclisinde Andraşi'nin fikirlerini sonuna kadar ve ikna edici bir şekilde savunan bir milletvekili olmuştur (Kraljačić, 1987).

Bu çalışmanın ürünü, 1878'de Viyana'da yayınlanan "Geschichte der Serben"di. 1871 yazında Kalay, Andraşi'nin emriyle Bosna'yı dolaşarak geçirdi ve daha sonra bu Osmanlı eyaletinin durumu hakkında kapsamlı bir muhtıraya katkıda bulundu.

Siyasi bir muhafazakâr ve Macaristan Başbakanı Jula Andraşi ile yakından bağlantılı Macar parlamentosunun bir üyesi olarak Kalay, Andraşi'nin doğu politikalarını ve Balkan genişlemesi ihtiyacını büyük ölçüde Türkçü Macar kamuoyuna karşı savundu. Kalay, 1878'de Bosna, Monarşi tarafından işgal edilince de diplomatik hizmetine geri döndü ve 4 Haziran 1882'de arkasına aldığı siyasî destek ile Monarşinin Bosna'daki en yetkili kurumu olan Ortak Maliye Bakanlığı'na getirilmiştir. Macar Bilim ve Sanat Akademisi'nin bir üyesi olan bilimsel ilgisi, Bosna'daki politikalarına yön verdi ve burada amansız, rolünden son derece zevk alan acımasız bir kültürel aktarıcı olarak devam etti (Imamović, 1976, s. 63).

Neticeten, görüyoruz ki, bilim, kültür ve siyaset itibarıyla ciddi bir birikim sahibi bir şahsın bunların yanı sıra siyasî başarılar elde etmesi sayesinde işgal edilmiş bir ülkedeki milletin kaderine hükmedebilmektedir. Kalay, Bosna'da adı konulmamış bir hükümdar, daha doğrusu bir buyurgan olarak hüküm sürmüştür. Bununla birlikte, Bosna'nın önde gelen kültür kurumlarını kurma çabaları, Bosna'nın karmaşık kimliği - Bosna halkını bölen ve basit ve doğrudan bir ilerleme yolunu engelleyen çok sayıda bağlılık - tarafından engellendi.

Kállay 13 Temmuz 1903'te Viyana'da öldü. The New York Times ölüm ilanı:

"Viyana, 13 Temmuz - Uzun süredir Avusturya-Macaristan Maliye Bakanı olan M. Benjamin von Kallay, kısa bir hastalıktan sonra bugün öldü. 1839'da doğdu ve birçok tarihi eserin yazarıydı." Kalay, Bosna ve Avusturya için şans mıydı değil miydi? Bu dönem siyasi, sosyal ve iktisadi çehreleriyle ancak çok yönlü incelendiği zaman daha anlaşılır olur.

Kalay 1903 yılında ölünce yerine geçen Maliye Bakanı İstvan Freiherr Burian von Rajecz bu siyaseti terk etmiş ve daha liberal bir siyaset uygulamıştır. Bu bağlamda Boşnakların daha özerk haklar edinmesini kolaylaştırmıştır.

2. İşgal Yönetiminde Kalayın Rolü veya Bosna'da Kalay'ın Yönetim Anlayışı

Katolik Hırvatlar Avusturya'nın gelişini memnuniyetle karşılamış fakat Boşnaklar Avusturya'ya karşı direnebilmek için Sırlarla iş birliği yapmak zorunda kalmışlardır. İşgalden kısa bir süre sonra Avusturya bölgenin idaresini Maliye Bakanlığı'na vermiş ve mülkiyeti imparatorluk tacına bağlamıştır. Bu sebeple Bosna'nın idaresi 40 yıl boyunca bölgede görevli olan Avusturyalı memurların takdirleri istikametinde devam ettirilmiştir. Bosna'nın ilk Maliye Bakanı ise Benyamin Kalay'dır. 1882 yılında Maliye Bakanlığı ve Bosna'nın idaresi tamamen Baron Benyamin Von Kalay'a ellerine teslim edilmiştir. İşgal yılında Bosna'daki şehir nüfusunun %50'den fazlası Müslüman idi (Fredemen, 1996, s. 62). Kalay yönetiminin ideolojisi içerisindeki en önemli yeri kendisinin Bosna-Hersek'i medenileştirme hususundaki iddiası yatar.

Ortak Maliye Bakanlığı'nın Bosna-Hersek idaresindeki en üst makam işlevini yerine getirdiği bu karmaşık ve eksik anayasal çerçeve göz önüne alındığında, Bakanlığın asıl faaliyeti ve sonuçları meşru ilkelerden ziyade, güçlerin gerçek ilişkilerine ve diğer faktörlere daha iyi bir geçici temelde uzlaşmada bulunması için dahil olma seviyesine bağlıydı. Bu bakımdan, Bosna Hersek'teki politikaların oluşturulması ve uygulaması anlamında en yüksek bağımsızlık derecesine Kalay rejimi döneminde ulaşılmıştır. Burada, ülke gelirlerinin toplanması ve kullanılması konusunda ulaşılan bağımsızlık derecesi çok büyük öneme sahiptir. Ortak Maliye Bakanlığı, Bosna Hersek'e nazaran kademeli olarak gelişmiş ve zamanla idarenin tüm alanlarını kapsayan neredeyse eksiksiz bir hükümete, Ülke hükümeti ise ilgili Bakanlığın sıradan bir yürütme organına dönüşmüştür (Juzbašić, 2002, s. 247-250).

Her ne kadar askeri işgalin başındaki General Filipoviç ülkenin yönetiminden alınmış idare Benyamin Kalay'a teslim edilmiş ve Bosna Halkına işgal sonrası uygulanan sert siyaset yumuşatılsa da ülkede yaşanmaya başlanan iktisadî sıkıntılar halkı ciddi bir şekilde sarsmıştır. Böylesi bir memnuniyetsizlik ortamında, 4 Kasım 1881'de yürürlüğe konan askerlik kanunu Bosna halkını çileden çıkartmaya yetmiştir. Kanuna göre, 15 ya ve üstü erkekler Avusturya ordusunda askerlik yapmak için çağrılmışlardır. Bu hadiseyle Doğu Hersek'te ve Güney Doğu Bosna'da Boşnaklar ve Sırp'lar isyan etmeye başlamışlardır. Ocak 1882 tarihinden itibaren de Foça çevresinde ortaya çıkan isyan hızla çevreye sıçramıştır (Bojić, 2021, s. 133).

1875'te, Bosna-Hersek'te meydana gelen isyanın uyandırdığı etki ile Viyana'daki siyasî çevrelerde, Monarşiyi zor duruma sokmamak için Bosna-Hersek'i işgale yönelik tasarıların askıya alınması gündeme gelmişti (Bojić, 2021, s. 133). Fakat Benyamin Kalay'ın Bosna'nın yönetimi ve gelecekte Avusturya-Macaristan'a bağlanması ile ilgili olarak imparatora 10 Nisan 1877'de sunduğu "İmparatorluğun Durumu" adlı broşür, hem Avusturya'nın bakışını hem de Bosna'nın geleceğini değiştirmiştir. Bu memorandumda Bosna'nın monarşi tarafından işgal edilmesinin zarureti anlatılmıştır (Popović, 1935, s. 24-26). Neticeten Kalay, Bosna'yı Avusturya idaresinde nasıl bir gelecek beklediğini çok önceden tasarlamış ve başa gelince de tasarılarını Bosna'da uygulamaya koymuştur. Kalay yönetiminin ideolojisi içerisindeki en önemli husus, Bosna-Hersek'in 'uygarlaştırılması' konusundaki iddiasıdır.

Avusturya gerek siyasî gerekse iktisadî çıkarları sebebiyle Bosna'daki toprak idaresini Türklerin Sefer Kararnamesi çerçevesinde sürdürmüştür. Bu bağlamda Boşnak beyleri ile de karşılıklı menfaate dayalı yakın iş birliği oluşturmuştur. Ancak Boşnakların Türklerle olan fiili ve manevi ilişkilerini azaltmak ve engellemek istikametinde kararlı ve sürekli bir gayret içinde olunmuştur (Fredmen, 1996, s. 63-64).

Avusturya-Macaristan, Bosna'yı işgalinin ardından bölgede askerî bir yönetim kurmuş, din siyasetini bölgede uygulamaya başlaması da bu askerî yönetimin yerini sivil yönetime bırakmasından sonra söz konusu olmuştur. Avusturya-Macaristan Ortak Maliye Bakanı Kalay, Bosna'da en etkili yönetici olarak, yönetimi boyunca üç temel dinî gruptan oluşan Bosna nüfusunu dış etkilerden, özellikle de milliyetçilik akımlarının dışında tutabilmek için taviz vermemiştir. Aslında her üç grubun da dinî liderlerinin ülke dışında bulunuyor oluşu, Bosna'nın geleceği açısından bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla yerel dinî idareler kurulması yolunda öncelikle İstanbul'daki Ortodoks Patrikhanesi ile uzun süren yazışmaların neticesinde Mart 1880'de bir deklarasyon imzalanmış, ardından da Vatikan ile görüşmeler yapılmış ve Temmuz 1881 tarihinde "ex hac augusta" isimli Papalık mektubu yayınlanmıştır. Bölgedeki Ortodoks ve Katoliklerin dinî idarelerinin yeniden yapılanması anlamına gelen her iki metnin de ortak özelliği, Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun dinî liderlerin atanmasında nihai onama makamı olmasıdır. Nitekim benzer bir uygulama Müslümanlar için de yapılmaya çalışılmıştır (Furat, 2013, s. 84-85).

Bu amaçla da boş durmamış, Kalay'ın başlangıçta en önem verdiği iş İslam Din Birliği Teşkilatı'nın İstanbul ile ilişkisinin kesilmesi ve Avusturya İmparatorluğu'na bağlanması idi. Bu bağlamda Mart 1883 tarihinde Saraybosna'da Bosna ve Hersek'teki Müslüman vakıf işlerini yürütecek bir kurulu oluşturmuş ve bunun başına imparator tarafından Mustaybeg Fazil Paşç getirilmiştir. Kalay'ın arzusu ve teşviki üzerine Bosna'daki Avusturyalı yüksek memurlar dini hayat ve hürriyetler itibariyle herhangi bir olumsuzluğun söz konusu olmadığı izlenimini vermek üzere Saraybosna'da Türkçe olarak yayınlanacak gazeteler ve takvimler ve kitaplar için Boşnakları heveslendirmiş ve desteklemişlerdir (Bojić, 2021, s. 135-136).

Kalay, her yıl Bosna'nın belirli bölgelerini ziyaret ederek mevcut şartlar hakkında fikirler edinmiş ve birtakım meseleleri yerinde çözmüş; kiril ve latin yazılarının hak eşitliğini savunmuş; 1883 yılında yeni bir imlayı kabul ederek ülkenin diline "Bosna dili" denmesini emretmiş; Bosna tarihinin ve Bogomil inancının incelenmesi için ileri gelen tarihçilerle iş birliği yaparak "Bosnalılık" hüviyetini öne çıkarmaya çalışmıştır. Kalay Bosna'daki idaresi süresince Bogomillerin torunları olarak gördüğü Bosna beyleri ile iş birliği yapmaya özen göstermiştir (Bojić, 2021, s.134). Kalay'ın siyasî anlayışı geniş bir ufku kapsıyor ve uzun bir tarihi yolu göz önüne alıyordu. Her ne kadar zaman zaman tereddütler ve tutarsızlıklar yaşanmışsa da bu siyaset, genel çizgisi itibarıyla Bosna-Hersek'te kendine has bir milletin yaratılması için lazım gelen hiçbir uygulamadan kaçınmamıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, Bosna-Hersek'in Avusturya'ya bağlanmasının zarureti Kalay'ın fikriyatında oldukça erken bir dönemde yerleşmiştir. Nitekim 1877 senesinde Avusturya-Macaristan İmparatoru'na gönderdiği ve "İmparatorluğun Durumu" adlı risalesinde bu fikrini açıkça izah etmiş ve karşı fikirleri de çürütmek için uzun boylu izahatta bulunmuştur. Kalay'ın Bosna-Hersek konusunda daha sonra geliştirdiği fikriyatı da en açık hali ile, Macaristan ve Avusturya Meclislerinde yürütülen görüşmelerden rahatlıkla öğrenmek mümkündür.

Belgrad'daki konsolosluk görevi sırasında Bosna-Hersek'in Sırbistan ve Hırvatistan arasında bölüşülmesini düşünen Kalay daha sonraları bunun Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için çok zararlı bir iş olacağına kani olmuş ve fikrini ilhaktan yana değiştirmiştir. Zîrâ Bosna'nın bölünmesi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında izalesi mümkün olmayan bir rekabetin ve düşmanlığın doğabileceğini düşünüyordu. Özellikle, Bosna seyahati hadisesinden sonra, Kalay görmüştür ki Bosna'nın bütünlüğünü korumak ve ayrı bir Bosnalı milleti yaratmak Avusturya'nın yakın ve uzak menfaatleri bakımından şarttır. Hattâ, Kalay, Bosna-Hersek'in işgâlden sonra Avusturya ve Macaristan arasında da bölünmesine bu yüzden karşı çıkmıştır. Çünkü, herhâl ve kârda bu toprakların bölünmesi bölüştüren taraflar arasında da bitmez tükenmez çatışmalara yol açacağından İmparatorluğu bir kurt gibi içeriden kemirerek zayıflatırdı. Şüphesizdir ki, Kalay'ın görüşleri sadece kendisinin değil, İmparatorluğa hükmeden üst tabakanın görüşlerini de yansıtıyordu. Kalay sadece bunları ikili hükümdarlığın ihtiyaçları çerçevesinde bir şekilde formüle sokuyordu.

Bosna-Hersek'in Monarşinin bir parçası olma sürecinde yasal olarak hangi kısmı tarafından yönetileceği meselesi 1882 yılında netlik kazandı ve Bosna-Hersek'in idaresi, statüsü hakkında bir nizamname ilan edildi. Bu nizamnameye binaen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Ortak Maliye Bakanlığı, Bosna'ya da uyarlandı. Bu bakanlık Bosna-Hersek'te işlerden yükümlü olacaktı.

Bakanlık görevine tayin olduktan itibaren hem Bosna-Hersek'in yönetimi hem de Avusturya-Macaristan için de en büyük mesele ve tehlikenin Sırbistan'ın ve Karadağ'ın güttükleri Bosna-Hersek politikasından kaynaklanacağını biliyordu. Bu yüzden de Bosna-Hersek'i bu ülkelerin siyasî ikliminden olabildiğince soyutlamaya kararlı olmuş ve bu amaçla da elinden gelen her şeyi uygulamıştır. Kalay tarafından 1885 yılında kaleme alınmış bir mektubunda, şöyle demektedir:

"Bosnalılar ve Hersekliler günümüzde hâlâ kendilerini Avusturya-Macaristan vatandaşı olarak değil, Balkan milletlerinin bir parçası olarak görmektedirler. Bu yüzden Sırbistan'da, Makedonya'da veya Sırbistan'da meydana gelen en büyük hadiseler Bosna'da akis verdiği gibi, İslâm dünyasının herhangi bir uzak yerinde dahi meydana gelen siyasî hadiseler de Bosna'nın Müslüman halkında da akis vermektedir."

Bu mektuptan yola çıkarak Kalay'ın Bosna çevresindeki milletlerin Bosna'yı nasıl etkileyeceğine dair düşüncelerini anlamak mümkündür. Balkanlarda ortaya çıkacak meselelerin Avusturya'ca gidişatını kestirmek zor olacağından, en azından bu hadiselerin Bosna-Hersek'te yaratacağı

olumsuz etkilere karşı tedbir alınabilirdi. Bu yüzden yapılacak en iyi şey, Sırbistan ve Karadağ sınırlarının sıkı bir kontrolünün sağlanmasıydı. Bunun için de sınır boyunca karakollar yapılarak buralara yeterli sayıda askerin yerleştirilmeliydi.

3. Bosna Milleti Oluşturma Düşüncesi

Bosna-Hersek'in karmaşık etnik yapısı, onu Sırbistan ve Karadağ'ın yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan'dan gelen toprak iddialarının hedefi haline getirdi. Etnik olarak yakın Slav devletleriyle özdeşleşmeyi ve olası ittifakları önlemek için Kalay bir "Bosna milleti" yaratılmasını destekledi. Bununla birlikte Kalay Boşnakların ayrı bir millet şuurunu kazanmalarını önlemeye çalışmış onların dini topluluk duygusunu teşvik etmiştir (Fredmen, 1996, s. 69).

Kalay Bosna'yı işgâli izleyen ilk yıllarda yeni bir Bosnalı milleti oluşturma fikrini ve isteğini uygulayamamıştır. Bosna-Hersek Müslüman, Ortodoks, Katolik, Musevi birçok dinden insanın bir arada yaşadığı bir bölgeydi ve Bosna Milleti düşüncesi kimseyi korkutmadan uygulamaya geçirilmeliydi. Bosna'daki dini toplulukların karşıt bir tutum takınmalarının önüne geçmek gerekiyordu. Bu yüzden ayrıca her dini topluluğa yönelik özel bir politika takip edilmeliydi. Meselâ, ilk olarak kültürel hayata yönelik baskı uygulanmadığına dair şu yaklaşım esas alınmıştır: Müslümanları temsil eden Vatan adlı gazetenin Türkçe dilince yayınlanmasına müsaade edilmiştir. Bu gazeteyi Saraybosna'da Ulema Meclisi Başkanı Hulisi Efendi yayın hayatına kazandırmıştır. Boşnaklara bu gazete ile Avusturya-Macaristan'a ve yeni yönetime karşı bağlılık ve sevgi duygusu yaratılmaya çalışılmıştır. Gazetenin Türkçe olarak yayınlanmasına izin verilmesi, işgâl idaresi açısından bir özellik taşıyordu. Çünkü böyle bir şeye izin vermiş olmakla, sanki işgâl idaresi Türkiye'nin hükümlerini dolaylı olarak ve fiilen tanımış gibi olduğu izlenimini yaratıyordu. Vatan gazetesinin 403 müşterisi vardı ve bunların 132'si de Bosna-Hersek sınırları dışında idi. Gazetenin adı 1897 senesinde Rehber olarak değiştirilmiştir. Çünkü Türkiye'de Vatan adında çıkmakta olan bir gazete vardı. İşgal idaresi Vatan veya Rehber gazetesinin ordu birlikleri tarafından da satın alınmasını temin ederek gazeteyi desteklemiştir. Daha sonra yayınlanacak olan "Boşnak" adlı gazete bu gazetenin devamı olarak sayılmalıdır.

Sırpaların da 1885 yılında "Prosvjeta" adlı bir gazeteyi yayınlamalarına izin verilmiştir. Bu gazetede işgâl idaresi ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu lehine bir yayın siyaseti takip etmiştir.

Hırvatlar ise, daha Eylül 1883 tarihinde Mostar'da "Hersegovački Bosilak" adlı bir gazete yayınlamaya başlamışlardır. Bu gazete 1885 tarihinde "Glas Hersegovsa" olarak isim değiştirmiştir. Bu gazete, her ne kadar Hersek'teki bütün halkların refahı için çalışacağını beyan etmiş olsa da, temelde daima Hırvatların bir gazetesi olarak kalmıştır.

Kalay'ın Bosna'nın ayrı kimliğine ve tarihsel gelişimine ikna olduğuna hiç şüphe yok (Kraljačić, 1987, s. 81). Onun okumasında, "eski Bosnalı Slav" unsuru sadece Doğu birikintileri tarafından örtülmüştü ve yavaş yavaş yeniden ortaya çıkması gerekiyordu. On beşinci yüzyıla kadar Batı Balkanlar'da oldukça farklı bir organizma oluşturan ve hiçbir zaman Macaristan'ın güç merkezlerine bağlı olmayan Bosna'nın tarihsel ayrı kimliğine sıkı sıkıya inanıyordu (Okey, 2007, s. 60-61).

Bosnalılık (Boşnyastvo) adı verilen üst kimlik, herhangi bir din ayrımı gözetmeksizin aynı toprağa, Bosna'ya ait olma düşüncesinin etrafında şekillenmekteydi. Ayrı tarihsel kimliğine dayalı eski Bosna öz bilincini yeniden uyandırmak mümkün olsaydı, bu muhafazakâr duyguyu hem Hırvat hem de Sırp kimliklerinden ayrı yeni bir Bosna milleti düzeyine çıkarmak mümkün

olabilirdi. Bu da Bosna üzerindeki Hırvat ve Sırp planlarını paramparça edecek ve bölgedeki Avusturya-Macaristan egemenliğini pekiştirecekti.

İşgal idaresi, kendi hedeflerine uygun düşecek bir şekilde Sırplarla da ilgilenmiştir. Bu bağlamda, Sırpların kendi okullarını açmalarına izin verilmenin yanı sıra, idarenin açmış olduğu devlet okullarında da Latin yazısının yanı sıra Kiril yazısı da öğretildi. Kiril yazısı da 1879 yılından itibaren öğretilmeye başlanmıştır. Ayrıca, işgal idaresi “Bosna-Hersek Milli Gazetesi” adı altında yayınlamakta olduğu gazetede de Kiril yazısına daha geniş yer ayırmaya başlamıştır. Bu gazete, 1884 yılında “Sarajevski List” adıyla yayınlanmaya devam etmiş ve yazıların hepsi hem Latin hem Kiril yazısı ile yazılmıştır. Hattâ, Bosna-Hersek resmî Gazetesi bile 1886 yılından itibaren Kiril yazısı ile yazılmış metin kullanmaya başlamıştır. Öte yandan, resmi daireler Kiril harfleri ile yazılmış dilekçeleri baştan itibaren kabul etmemek konusunda kararlı davranmışlardır. Çünkü, böyle bir uygulama Müslümanların da Türkçe olarak veya Arap yazısı ile Boşnakça olarak yazılmış dilekçelerinin kabul edilmesine yol açabilirdi. Bu mantık, tersine de kullanılarak Kiril harfleri ile yazılmış dilekçelerin neden kabul edilmediğinin izahında kullanılmıştır. İşgal idaresi, Bosna-Hersek'te Ortodokslar ile Katolikler arasında mevcut olan gerginliğin azaltılmasına yönelik teşebbüsleri kararlı ve ciddi bir tavırla önlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda 1888 yılında Mostar'da ölen Ortodoks metropoliti Leontiye Raduleviç'in cenazesine kardeşlik adına katılmak isteyen Katolik Hırvatların girişimi önlenmiştir. Çünkü, birlik istikametindeki her türlü faaliyet, bütün İslavcı hareketin bir parçası olarak telakki edilmiştir.

Avusturya-Macaristan işgal idaresi Bosna'daki varlığını sağlamlaştırmak ve görünür kılmak ve Bosna'nın ayrı bir kimliği olduğunu da göstermek için bunu semboller yoluyla da vurgulamak istemiştir. Bu amaçla da 1889 senesinin başında yayınladığı bir emirname ile yeni bir bayrak, mühür yaratmıştır. Bu sebeple de Fransiskocu Manastır yöneticilerinin, Ülke müzesinin ve Mehmed Beg Kapatenoviç başta olmak üzere önde gelen Boşnak seçkinlerin fikirlerine başvurmuştur.

Kalay, Balkanlar'da ve Bosna-Hersek'te Slavcılık faaliyetlerini dengelemek istemekteydi. Bunun için de Bosna'da ben Hırvat'ım, Sırp'ım ya da Boşnak'ım diye ayrı bir tanımlama yerine hangi dinden ve topluluktan olursa olsun insanların kendini Bosnalı olarak tanımladığı bir Bosna Milleti fikri ile yola çıkmıştı. Bunu gerçekleştirme noktasında ise Müslümanlar üzerinden bir siyaset izlemeyi tercih etmiştir. Mesela, 1891 yılında Mehmed Beg Kapetanoviç' adlı ileri gelen kişi, 1891 yılında *Boşnak* adlı gazete Boşnakça olarak yayınlamaya başlamıştır. Kalay idaresi bu gazeteyi maddi olarak da desteklemiştir (Corović, 1997, s. 76).

Her yıl bu gazete 600 altın forint ile desteklenmiştir. Ayrıca Mehmed Beg Kapetanoviç'e aylık 160 altın forint bağlanmıştır. Kapetanoviç'e, 1893 senesinde Saraybosna Belediye Başkanlığı görevi verilince gazetenin sahipliğini Avukat Beg Filipoviç üstlenmiştir. Boşnak adlı gazete iki amaçla yayın hayatını devam ettirmiştir: birincisi işgal yönetiminden taraf olmak diğeri de yeni bir Bosna milletini oluşturma fikrine hizmet etmektir. Bununla birlikte “Boşnak”, Bosna beylerinin çıkarlarını daima her şeyin üstünde gözetmiş ve savunmuştur. Ayrıca, Sırbistan'daki her türlü olumsuzluğun Boşnak gazetesi yolu ile Bosna kamuoyuna anlatılması da işgal idaresinin hedeflerindendi (Emgili, 2019, s. 489).

Kalay, agresif bir tarih ve kimlik eğitimi politikası, dilin standartlaştırılması ve ortak sembollerin kullanımı yoluyla yeni bir üniter Bosna ulusunu şekillendirmeye başladı. Bosna-Hersek'in tarihsel gelişimi hakkındaki görüşleri, ülkenin birçok bölgesinde yürütülen akademik araştırmaların önemli bir desteğiyle de desteklendi.

Avusturya delegasyonundaki tartışmalarda, “Bosna (Boşnak) milletinin” tanıtılmasının kendi icadı olduğu fikrini reddetti. Spesifik Bosna siyasi gelişiminin, VII. Konstantin Porphyrogenitus'a ve onun onuncu yüzyıl eseri “De administrando imperio”ya kadar, tüm orta çağ dönemi boyunca izlenebileceği konusunda ısrar etti (Kraljačić, 1987, s. 80-81). Aynı zamanda Kalay, Macaristan'ın

özel avantajı için tarihi manipüle etmekten tereddüt etmedi. Bosna-Hersek arması için yaptığı seçim, tam da bu noktada geçerliydi. 1889'da, uzun ve çok şiddetli bir tartışmadan sonra, siyasi hassasiyetler ve ortak bir hanedan geleneklerinin genel eksikliği nedeniyle, Bosna'nın altın bir alanda bir samur tutan kırmızı bir koldan oluşan bir arma ile temsil edilmesi gerektiğine karar verildi. Bunlar aslında güney Bosna'daki Rama bölgesinin armasıydı ve 12. yüzyıldan beri Macar krallarının armalarında ara sıra ortaya çıktı. Kalay'ın Macar siyasi ulusunun alanını genişletme ihtiyaçlarını karşılama konusundaki istekliliği, her zaman yakından takip edildi.

Boşnakça dilinin standardizasyonu, Benyamin Kalay'ın özel bir projesiydi, çünkü dilsel karmaşıklıkların yanı sıra, dil sorunu Avusturya-Macaristan egemenliğini güvence altına almada önemli bir kültürel, sosyal ve her şeyden önce siyasi bir rol oynadı. Nüfusun dili Bosna-Hersek sakinlerinin çoğunluğu için ortak olmasına rağmen, dil sorunu iki farklı şekilde ortaya çıktı.

Birincisi, Bosna-Hersek'in işgalinin doğrudan bir sonucu olarak, yalnızca sadık değil, aynı zamanda yüksek nitelikli devlet idaresi kurmak için yetkin Avusturya-Macaristan memurlarını çekmeye ihtiyaç vardı. Bölgenin dillerini bilmek kamu hizmeti için bir ön koşul olmasına rağmen, pratikte Almanca dili hızla yönetim dili haline geldi ve işgalden sonraki ilk yıllarda Bosna'ya akın eden bürokrat kitlesi tarafından konuşuldu. Hırvat yanlısı duygularıyla yerel Sırların muhalefetini kışkırtan General Yosip Filipoviç (Josip Filipović)'in askeri yönetiminin geri çekilmesinden sonra, birçok Hırvat memur Hırvatistan'a döndü. Kalay'ın yönetimi, onların yerine daha tarafsız, Bosnalı bir hareket tarzını kabul etmeye meyilli Almanları, Polonyalıları, Çekleri, Macarları ve Yahudileri istihdam etti (Juzbašić, 1973, s. 9-12).

İkincisi, Bosna dilinin resmi kullanıma girmesi (özellikle bir eğitim, yönetim ve yargı dili olarak) farklı etnik toplulukların üyeleri arasında (özellikle Sırlar ve Hırvatlar arasında) büyük bir kızgınlık yarattı; Kalay'ın tercihi olarak Boşnakça dilinin kullanılması ülkedeki Sırların ve Hırvatların gelişimini engelleme çabalarının bir parçası olarak görüldü. Kalay, dil politikalarını, bunların Bosna halkı için en değerli olduğunu ve en çok Bosna edebi geleneklerine uygun olduğunu iddia ederek savundu. Ayrıca 1870'lerde Bosna'ya ilk ziyareti sırasında, yerlilerin kendi dillerinden bahsederken Boşnakça terimini kullandıklarını fark etti.

Dil politikalarının genel olarak kabul edilmesini sağlamak için Kalay, zamanın etkili ve geniş çapta tanınan uzmanlarını görevlendirdi. "Bugün sadece Avusturya'da değil, tüm dünyada Slav bilginleri arasında ilk olan" Vatroslav Jagić'i kendi lehine tanıklık etmeye ikna etmeyi başardı. Zagreb, Odessa, Berlin, St. Petersburg ve nihayetinde Viyana'daki üniversitelerde ders veren bu tanınmış Hırvat dilbilimci, Kalay'ın aynı zamanda benzersiz kabul ettiği, ancak Sırpça ve Hırvatça'dan önemli ölçüde farklı olmayan resmi dilin Boşnakça adını destekleyerek dil politikalarını teşvik etti. Bu geçici destek, işgalin ilk günlerinden itibaren Bosna'daki tartışmalara hâkim olan rakip dilsel iddiaların ertelenmesi olarak sağlandı. Bu destekten cesaret alan Kalay, Bosna'nın sadakatini talep etti: "Biz Bosnalılar, ben de öyle diyorum, bu tabirle yetinebiliriz." (Kraljačić, 1987, s. 239).

Sırların ve Hırvatların çoğunluğu ikna edilmemiş olsa da Bosna dilinin tanıtılmasının azınlık Yahudi nüfusunun çoğunluk nüfusa entegrasyonu için olumlu sonuçları olduğu gerçeği devam ediyordu. İşgalden sadece dört yıl sonra Kulturgemeinde (dini cemaat) olarak kurulan "Sefarad İsraili Dini Cemaati"nin yanı sıra Monarşinin Macaristan, Galiçya, Çek topraklarından ve diğer bölgelerden gelen Aşkenazi Yahudileri topluluğu vardı. Avusturya-Macaristan yönetimi genel olarak Yahudilerin girişimcilik yeteneklerine uygundu. Ayrıca, tüm dini (kamu okullarının yanı sıra) okulların müfredatına yerel dili sokma politikası, Yahudileri Bosna ortamına daha tam olarak entegre etme etkisine sahipti. Konuyu açıklamak için: 1899-1900'da akademik yıl Müslüman

çocukların yalnızca %6'sı, Ortodoksların %13'ü ve Katoliklerin %22'sinin aksine, Yahudi çocukların %64'ü ilkokula kaydolmuştur (Malcolm, 1994, s. 113; Kraljačić, 1987, s. 258).

Dil sorunu, Avusturya-Macaristan yönetiminin en belirgin politikalarından biri olan ve Bosna-Hersek için tasarlanan genel yönergeler doğrultusunda Monarşinin sadık ve yetenekli tebaasını yetiştirmeyi amaçlayan eğitim politikasıyla yakından bağlantılıydı. Bu düşünceyle Kalay, modern bir okul sistemi getirmeye çalıştı, ancak aynı zamanda kademeli olarak ve Bosna ve Hersek'teki çeşitli toplulukların dini hassasiyetlerine en yüksek saygıyı göstererek ilerlemek istedi.

Kalay'ın çabalarına ilişkin farklı görüşler var: Görev süresi boyunca yaklaşık 178 devlet okulunun inşa edildiği ve açıldığı (yılıda 8 oranında) doğru olsa da, bu çabaya eşlik eden mali kaynaklar, Kalay'ın ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktı. Bosna nüfusu ve gerçek öğrenci sayısı, rejiminin süresi boyunca pek artmadı. Bu kuralın tek istisnası, 1886'da çoğunlukla yerel öğrencileri yetiştirmeyi amaçlayan bir öğretmen yetiştirme kolejinin kurulmasıydı (Kraljačić, 1987, s. 244-245; Furat, 2013).

Kalay'ın modernleşme çabaları için özel bir sorun, kadınların eğitim müfredatına dahil edilmesi idi. 1880'ler ve 1990'larda Saraybosna, Mostar ve Banya Luka'da birkaç kadın okulu açılmasına rağmen, bu okullara Sırlar nadiren gidiyor ve Müslüman kızlar hiç gitmiyordu. Bu sebeple, Müslüman ailelerden gelen genç kadınların dikkatini çekmek ve onları "Avrupalı yaşam tarzına" katılmaya ikna etmek için özel önlemler tasarlandı. Kalay'ın, muhalefetin "Kraliçe'nin Yardımcısı" olarak adlandırdığı eşi Kontes Vilma Bethlen von Kalay, nüfuzlu Müslüman ailelerin eşlerini ve kızlarını Saraybosna'nın eteklerinde spa merkezi Ilıca (Ilidza) semtindeki Hotel Hungaria'daki suarelerine katılmaya davet ederek Saraybosna'daki sosyal ortamı canlandırdı. Hayırsever davalara sponsor olmak için konserler düzenledi ve ayrıntılı partilere ev sahipliği yapmak için çok fazla enerji ve araç harcadı.

Ülkenin geleneklerini ihlal etmeme konusunda her zaman çok hassas olan Kontes Kalay ve kızları, Müslüman kadınları, bir Müslüman evinin ihtiyatlı kadınlar mahallesini andırarak şekilde dekore edilmiş mahallelerine kabul ettiler. Çok sayıda davetli katıldı ve Kontes Kalay, bu tür dostane hareketlerin "Doğu medeniyetinin" değişimine ve ilerlemesine katkıda bulunacağına kararlıydı. Hatta devlet destekli Nada (Umut) ve Bošnjak (Boşnak) dergileri sayfalarında bu olaylar hakkında haber yaptı (Muhamed Ali-paşa, 2008, s. 47).

Kalay'ın Bosna kültür kurumlarının kurulmasını teşvik eden çabalarıyla ilgili belli bir paradoks vardı. Kalay, bu kurumların Bosna'yı ikinci Avusturya-Macaristan planıyla tanıştırmakta yardımcı olduğuna inanıyordu; burada Bosna, kendi kültüründen kaynaklanan kendine özgü tarihi olan benzersiz bir varlık olarak temsil edildi.

Kalay, Bosna'nın yakın bölgedeki rakip cazibe merkezleriyle, özellikle de Sırbistan ve Karadağ ile ittifak kurmasını engellemeyi kendine görev edindi. Sonuç olarak, Bosna'nın gelişiminin kültürel ve tarihi farklılığını ısrarı, siyasi gündeminin bir parçasıydı. Hırvat iddialarına karşı tutumu Bosna'da elverişsizdi, ancak uzun vadeli Hırvat iddialarını Habsburg Monarşisi çerçevesinde kabul etmenin ve yerleştirmenin daha kolay olduğunu düşündü.

Kalay'ın Bosna'daki kültürel misyonunun en görünür tezahürü, 1888'de Bosna-Hersek'teki Zemaljski muzej'in (Bosnisch-her cegovinisches Landesmuseum, Kara Müzesi) kurulmasıydı. Bu pahalı girişim, Bosna-Hersek'in tarihi köklerine ve benzersiz gelişimine yönelik araştırmaları teşvik etmekte. Kalay, mevcut koleksiyonları yeniden düzenlemeyi başaran ve nispeten kısa bir süre içinde Müzeyi, Habsburg Monarşisinin farklı bölgelerinden, çoğunlukla genç profesyonellerden oluşan en yetenekli ve seçkin ekibi bir araya getirmek için hiçbir çabadan kaçınmadı (Kreševljaković, 1969, s. 47-49).1889'da Müze, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i*

Hercegovine (Bosna Hersek Kara Müzesi Herald) adlı dergisini yayınlamaya başladı. 100 yılı aşkın bir süredir basılan ve Bosna tarihi, arkeolojisi ve etnolojisi çalışmaları için en önemli kaynak haline gelen bir dergidir.

Halk kütüphaneleri, okuma salonları, kitapçılar, müzik toplulukları, koro şarkıları, edebi dergiler ve sanat kolonilerinden oluşan geniş ağ, 19. yüzyılın son on yılında Kalay'ın yönetimi sırasında mantar gibi çoğaldı. Çalışmaları toprağın ekonomik olarak iyileştirilmesiyle sınırlı değil, aynı zamanda birçok okul açarak nüfusun entelektüel ve ahlaki standardını yükseltmeye yönelikti. Buna, inşa edilen ve genel gelişme ve ilerlemeye katkıda bulunan tarım ve ticaret kurumları, yollar, demiryolu eklenmelidir.

Müze müdürü, yalnızca “Habt-Acht-Spirit” konusunda eğitilmiş hükümetin bir temsilcisi olmayan, kararlı bir Hırvatistan bürokrati olan Constantin (Kosta) Hörmann'dı. Aynı zamanda Müslüman türkülerini ve geleneklerinin saygılı bir koleksiyoncusu idi. Hörmann, Bosna edebî gelenekleri üzerine yaptığı çalışmasında, Kalay'ın Bosnalı Müslümanları orta çağ Bosnalı soylularının mirasçıları olarak görme vizyonunu zorla uygulamıştır.

Kalay idaresi Bosna'da kendi fikriyatına uygun bir eğitim sistemini de Bosna Milleti yaratmanın bir parçası olarak hayata geçirmiştir. Bilhassa faaliyete geçen liseler, öğretmen okulları, kız liseleri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ruhuna, fikriyatına uygun olan bir kuşak yetiştirmeyi hedeflemiştir. Okullarda ders malzemeleri, eğitim dili “Bosna” anavatanına sevgi duygusunu öğrencilerin gönlüne yerleştirmek için kullanılmıştır. Yeni yönetim eğitim faaliyetleri ile hayata geçirdiği yeni uygulamaları hem Yenipazar Sancağı'nda hem Kosova'da yaymaya özen göstermiştir.

Kültüre yönelik bu tür siyasi müdahalecilik dikkatlerden kaçmadı ve en çok Sırp tarafından eleştirildi. Saraybosna'daki bir Sırp muhalif gazetesi, Kalay'ın Bosna ve Hersek'teki döneminden “Bosna'da burslu polislik dönemi” olarak söz etti (Besarović, 1966, s. 11). Boşnak kitlelerinin kazanılması çalışmalarına edebiyat alanında yoğun bir şekilde devam edilmiştir. Bu bağlamda 1888 senesinde Kosta Herman tarafından “Bosna-Hersek'teki Müslümanların Milli Şarkıları” adlı bir kitap yayınlanmış ve basımı resmi matbaada yapılarak ucuz fiyatla satılması temin edilmiştir. Bu kitap o güne kadar latin harfleri ile yayınlanmış en hacimli şarkı derlemesi olmuş ve Boşnaklar arasında büyük bir sevgi ile karşılanmıştır. Bu kitap Sırp ve Hırvatlar tarafından hiç hoş karşılanmamış ve keskin bir şekilde tenkid edilmiştir. Esasen, daha önce Hırvat Ocağı (Hrvatska Matica) tarafından aynı maksatla yayınlanan bir derlemeye “Hırvat Halk Şarkıları. Müslüman Kahramanlık Şarkıları” adı verilmişti (1898). Bu kitapta mevcut 320 şarkı, 255 bin mısradan ibaret idi. Hırvatların bu gelişimi üzerine, Sırp da “Hersek İncisi. Sırp Müslüman Milli Kadın Şarkıları” adlı bir kitap yayınlamaya girişmişlerdir (Bojić, 2001, s. 136-137).

Müzenin bir kurum olarak Herman'ın hem bu kurumun başı hem de bir araştırmacı sıfatıyla Boşnak aidiyeti ve kültürü hakkındaki araştırmalar hem Hırvatları hem de Sırpı rahatsız etmiş ve tepkilerine yol açmıştır. Zira her iki toplumun siyasîleri ve bilim adamları Boşnaklara kendi donunu giydirmeye çalışıyorlardı. Bilhassa, Boşnakların kendilerine has bir millet oldukları ve tarihi geçmişlerinin orta çağ soylularına değin dayandırılması, kendilerine özgü ve zengin bir kültür sahibi olduklarının araştırmalarla ortaya konulması bir tarafa söylenmesi bile Sırpı çileden çıkarıyordu. Öyle ki, bu tartışmaya, Sırpın yanı sıra, farklı İslav boylarına mensup araştırmacılar da Sırpın lehine olmak üzere katılmışlardır.

Kalay'ın Müslümanların Boşnak milleti olarak şuurlandırılması ve teşkilatlanması istikametindeki gayretleri gerek Hırvatlar da gerek Sırp da büyük tepkilere yol açmıştır. Çünkü her iki taraf Boşnakları kendi içinde eritmek ve Bosna'yı kendi ülkelerinin parçası haline getirmek için gayret ediyordu. Gerek Hırvatlar gerek Sırp, edebiyatçıları, Siyasetçileri, askerleri,

öğretmenleri, hukukçuları ve halkın ve birçoğu dâhil olmak üzere tam anlamıyla ırkçı bir zihniyete sahip idiler. Bu zihniyeti yaratan başta milli kilise olmak üzere Avusturya ve Rusya'nın gayretleri idi. Hal o kadar ileri dereceye varmıştı ki Müslüman öldürmek fazilet ve kahramanlık vesilesi ve gösterisi olarak her yerde tebcil ediliyordu. Bosna konusunda ileri sürülen iddiaları destek olarak ortaya konan delillerin geçerliliği tartışılmıyor, herkes birer papağan gibi aynı şeyleri tekrarlıyordu. Mücadelenin yöntemi konusunda da ahlaki kaidelere ve sınırlara itibar edilmiyordu. Her türlü yalan, hile, iftira ve tehdit kullanılmaktan kaçınılmıyordu (Bojiç, 2001, s. 138).

Kesintisiz Bosnalı kimliği fikrine, Kalay'ın Bosna'nın üç etnik-mezhepsel grubuna (Bosnalı Müslümanlar, Ortodoks Sırlar ve Katolik Hırvatlar) yönelik farklı uygulamasıyla meydan okundu. Reichsrat'ın tanınmış bir Çek üyesi olan Tomáš G. Masaryk, Kalay'ın Bosna'daki rejimini tam da bu nedenle eleştirdi. T. G. Masaryk'in Avusturya Delegasyonunda, Bosna'daki Kalay rejimine ilişkin konuşmasını 18-19 Ekim 1892'de yaptı. Kalay'ın Müslümanlara ait mülklerdeki (tarım sorunu) Hıristiyan serflerin durumunu görmezden geldiğini ve gereksiz polis baskısını desteklediğini belirtti. Masaryk'in görüşüne göre, yetkililerin üç topluluğa karşı tutumu özellikle dengesizdi: Müslümanlardan korkuyorlar, Sırlardan şüphe ediyorlar, Katoliklere gelince, hükümete sadık olduklarına inanıyorlar. Bu nedenle Müslümanları teselli etme ve (mümkünse) Sırlara baskı yapma eğilimi vardır. Sadece Katolikler haklarına sahipti (Malbaša, 1940, s. 121). Masaryk'e göre günah çıkarma sorunu önemliydi, çünkü "Bosna ve Hersek'te mesele sadece din değil, aynı zamanda milliyet (etnisite) sorunudur. Yetkililer, Hırvat ve Sırp vatandaşlığını (etnik köken) derhal yasaklamak istiyorlar" ve aynı zamanda Bosna vatandaşlığını da teşvik ediyorlardı (Malbaša, 1940, s. 122).

Öte yandan Bosna ve Hersek'teki büyük ulusal gruplar arasındaki bölünmeler göz önüne alındığında, Kalay rejimi sırasında aralarında bu kadar az açık çatışma yaşanması belki de şaşırtıcıydı. Kalayın "Bosna Milleti" kavramının hayata geçirilmesine yönelik çabalarına karşın hem Sırlar hem Hırvatlar tarihi eserlerini ortaya koyarak Bosna'nın Boşnaklara ya da Monarşiye hiçbir zaman ait olmadığı iddiasıyla da kendi tezlerini haklı çıkarmaya çalışmaktaydılar.

Yazarların çoğu, Avusturya Macaristan yönetiminin reformlarının toprak ve nüfus üzerindeki modernleştirici etkisini kabul etti, ancak çoğu, reformların milli bir boyutu olmadığı ve Bosna-Hersek sakinlerinin gerçek ihtiyaçlarına karşılık gelmediği için onları eleştirdi. Üstelik onlara göre Kalay'ın otokratik yönetim tarzı, yerel halkın olumlu değişimi reddetmesine bile yol açtı (Daneš, 1909, s. 147).

Novák'a göre, reformların etkilerine ilişkin her iki bakış açısı da onlar için bir miktar geçerliliğe sahipti. Büyük bir örgütleyici ama despot bir hükümdar olan Kalay'ın, Türkiye'nin egemenliğinden kaynaklanan bir kaos halindeyken ülkeyi ele geçirdiğini ve yönetimini yukarıdan aşağıya yeniden düzenlediğini kabul etti. Novák, bu mutlakiyetçiliğin Kalay'ın yabancılar tarafından beğenilen (ve onların tek amacı buydu) "Amerikan hızıyla" değişiklik ve ilerlemeler getirmesine izin verdiğine ve yabancı ülkelere fayda sağladığına, ancak iç piyasada sadece birkaç kişinin kaderini iyileştirdiğine inanıyordu (Maleckova, 2001, s. 152). Yönetim halka "kültür" ve medeniyetin yararlarını aşılama çabasına da, bunu zaman zaman iyi niyetle yapıyorsa da, Novák'a göre her zaman yanlış yöntemler kullanmıştır. Yeniliklerin yararlarından dışlanan, ancak dezavantajlarının yükü altında kalan nüfusun çoğunluğunun bu değişimlere korku ve nefretle baktığını savundu.

4. Kalay'ın Müslümanlara Yönelik Siyaseti

Kalay, doğal olarak Katolik Habsburg İmparatorluğu ile uyumlu olması gereken küçük Katolik azınlığın dışındaki müttefik arayışında, işgalden önce Osmanlı vilayetlerinde iktidarda olan Müslüman seçkinler arasından müttefikler aradı. Kalay bir “*Bosnalılık*” kavramını geliştirmeye çalışmış ve bu bağlamda Boşnakları, daha doğrusu Boşnak beylerini çekirdek olarak kullanmaya çalışmıştı (Fredmen, 1996, s. 153).

Kalay'a göre Bosna, Doğu ruhunun Batı'ya doğru en uzak bir çıkıntısını oluşturmakta ve Batı'dan gelen müdahalelere tamamen kapalı idi. Bu yüzden işgâlden sonra oluşturulan yeni idarenin temel vazifesi Bosna'ya Batı'nın ülkelerini kurumlarını olabildiğince çabuk fakat sıkıntılara meydan vermeden sokmak idi. Batı ülkülerinin fidanları, Bosna'da öyle bir şekilde dikilmeli idi ki toprak bunları kendisine aitçesine benimsesin. Bu görevin başarılabilmesi için de, Kalay'a göre, ya yeni dikilen fidanlara zararlı olabilecek her şeyin kökten sökülmesi veya yeni fidanların eski ağacın üzerine aşılanarak arzu edilen ürünün elde edilmesi mümkün olurdu. Bu görüşler çerçevesinde oluşturulan yeni idare Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna zararı dokunabilecek her şeyi Bosna'da yok etmeye veya en azından etkisini azaltmaya yönelik her türlü tedbiri almayı görev bilmiştir. Bu çerçevede, en önemli hasım olarak o güne kadar mevcut olan devlet anlayışı seçilmiş ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yararına olacak bir devlet anlayışının yerleştirilmesine ateşli bir şekilde gayret edilmiştir. Fikirlerinin ve tasarılarının isabetinden çok emin olan Kalay 1885 tarihinde yazdığı bir mektupta, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından çok uzak olmayan bir tarihte eritilebileceğini öngörmekteydi (Emgili, 2019b, s. 485). Bu amaca ulaşabilmek için de, o günlerde çok popüler olan güney Slavlarını birleştirme düşüncesinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bu da ancak Bosna-Hersek'in çevredeki Slav toplumlarından soyutlanması ile olabilirdi. Bununla birlikte Hırvatların ve Sırpaların siyasi düşüncelerinden ve faaliyetlerinden etkilenmeyen bir Bosnalılık düşüncesi ve kimliği oluşturulmalı ve kuvvetlendirilmeliydi.

Tüm yapılanlara karşın Slav milliyetçiliğinin artması Kalay'ın da Bosna'nın bölüştürülmesiyle ilgili eski düşüncelerinden vazgeçerek kendisine özel yeni ve bir anlamda özerk bir Bosna'nın oluşturulması düşüncesine daha sıcak bakmasına yol açmıştır. Bu fikrin günlük uygulaması ise, Batı ruhunun benimsetilmesi fikri de dışlanamayacağından İslamî hayatın ve geleneklerin zayıflatılmasını ve mümkünse unutturulmasını gerektiriyordu. Bosna-Hersek'te İslâma karşı açıktan tavır almak, asla fayda getirmeyeceği için, Kalay'ı, Bosna-Hersek soylularının çocuklarını başta Viyana olmak üzere, Avusturya okullarında çok rahat hayat şartları içerisinde okutarak değiştirmeye ve kendi emellerine hizmet edecek bir okumuşlar kitlesi elde etmeye sevk etmiştir (Emgili, 2019b, s. 485-486).

Kendine has bir Bosna milletinin ve Bosnalılığın oluşturulabilmesi için, Bosna-Hersek'te büyük etkisi olan Boşnak beylerinden yararlanmanın Avusturya-Macaristan'ın emelleri itibariyle çok verimli sonuçlar doğuracağını düşünen Kalay, bunların eski imtiyazlarını ve imkânlarını ve konumlarını muhafaza etmelerine izin vermiştir. Dolayısıyla da en azından görünüşte, İslam'ın da yaşanmasına müsaade etmiştir. Çünkü, Bosna-Hersek'teki soyluların hayatında İslam başlıca tayin edici bir unsur idi. Ancak, bir defa güçlü bir Bosnalılık şuuru yaratıldıktan ve bu arada da yeterli miktarda Katolik göçmen oraya yerleştirildikten sonra Müslümanların Katolik mezhebine çevrilmesine başlanabilecekti. 1882 senesinde İmparatora göndermiş olduğu “memorandum”da da bu fikre yer vermiştir. Kalay, Müslüman kadını hürriyetine kavuşturma işinin, Müslümanların Hıristiyanlığa geçirilmesinde kilit görev yapacağını düşünüyordu. Çünkü, bir defa kendi başına hareket etmenin tadına varan Müslüman kadının Avrupa tarzında bir hayatı özleyeceğine ve toplumu bu istikamete sevk edeceğine inanıyordu. Toplum, Avrupa tarzı hayat yaşamaya başlayınca Hıristiyan inancını kabulü kaçınılmaz olurdu (Kraljačić, 1987).

Boşnakların Avusturya tarafından kazanılması için Avusturya taraftarı olan beyler ve ulemaya bir taraftan makamlar, rütbelere ve maaşlar dağıtılırken öbür taraftan da birtakım sanayi, maden ve

ticaret tesislerini işletme imtiyazları da bol elden dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra, halkı kazanabilmek için, Bosna'da Avusturya tarafından yeni okullar açılmış ve burada okuyan Boşnak çocukları Avusturyalı öğretmenler eli ile yeni idareye kazandırılmaya çalışılmıştır. Temel eğitim için kullanılmakta olan mahalle mekteplerine dokunmayarak halk önce tatmin edilmiş ve daha sonra bunlardan mezun olan çocuklar için Avusturya'nın idare edeceği ortaokul ve liseler açılmıştır. Buralardan mezun olanlar da medreseye girebiliyorlardı. Bu bağlamda, Saraybosna'da kurulmuş olan şeriat hukuku okulu Avusturyalılar için bir fidanlık vazifesi görmüştür. Burada bu okulda okutulan din ve kültür ile ilgili derslerin yanı sıra çok ciddi bir batı eğitimi de verilmiştir. Buradan mezun olanlar çoğunlukla Zagreb'teki ya da Viyana'daki üniversitelere gitmişlerdir. Mehmedbeg Kapetanoviç lubuşak, Hilmi Muhibiç, İbrahim Beg Başagiç ve Mehmed Hulisi tarafından Saraybosna'da açılan "kıraathane" halkın yeni idare ile uzlaşması için bir araç olarak çalışmıştır. Buna benzer kurumlar Banya Luka, Tuzla, Mostar vesair şehirlerde de açılmıştır. Bu kurumun görüşü, doğu geleneğini batı düzeni ile uzlaştırmak şeklinde özetlenebilir ve bu yüzden de Avusturya idaresi tarafından büyük destek görmüştür (Bojić, 2001, s. 136). Onun yönetimi Boşnak-Müslüman basınını ve Müslüman çocuklar için okulları destekledi ve kadın hekimleri istihdam ederek özellikle Müslüman kadınlara ulaşmaya ve kendini ilerlemenin öncüsü olarak sunmaya çalıştı (Okey, 2007).

Türkçenin ve Arap yazısının kullanılmasına karşı Avusturya'nın tavizsiz karşıtlığı Boşnakları siyasî teşkilatlanmaya zorlamıştır. İlk şikâyetler ve imparatora gönderilen müşterek dilekçeler Türkçe'nin okullarda ve mahkemelerde kullanılması ile eski yazının kullanılması ile ilgilidir. Bunun yanı sıra Avusturya memurlarının Müslümanlara karşı sert ve adil olmayan tutumları ile Katoliklerin dini propagandası konusunda şikâyetler önemli yer tutmuştur (Arhiv Grada, Ş.140(19 Aralık 1900), s. 35-37.)

Avusturya idaresi bir taraftan Boşnakları kazanmaya çalışırken öbür taraftan da Boşnakların eserlerini, Boşnakların manevi dayanağı olan eserleri ve gelenekleri yıkmaktan çekinmiyordu. Bu bağlamda sıklıkla görülen uygulamalar şunlardı: mezarlıklar parkalara dönüştürülüyor, camiler ve benzeri İslami eserler bir tek emirle yıkılıyor idi. Bu arada Piskopos Yosip Şadler de açıktan katolikleştirme siyasetini bütün hızı ile uygulamaya çalışıyordu. Avusturya Boşnakların hayatına bütün yönleri ile el atmıştı: Reisulemayı ve ulema meclisinin üyelerini imparator tayin ediyor mahalli idare ise müftüleri tayine ediyor ve vakıflar idaresini denetimi altında bulunuyordu. Bu durum karşısında Mostar müftüsü Ali Fehmi Cabiç, İslam, vakıf ve maarif işlerinin yönetimine dair bir tasarı teklifi yayınladı. Kendisini Livno'dan Ali Beg Firdus ve Travnik'ten Derviş Beg Miralem ve Şerif Arnavutoviç desteklediler. Yönetim bu girişime karşı şiddetle cevap vermiş birçok kişiyi hapsedmiş ve her yerde baskı uygulamaya başlamıştır. Cabiç ve arkadaşları da sürgüne gönderilmiştir.

Bütün bu olumsuzluklar Boşnakların şuuraltında bir Avusturya ve Hıristiyanlık aleyhtarlığı ve korkusu yerleştirmiştir. Nitekim Ağustos 1900 yılında yukarıda sayılan meseleleri ele almak üzere toplanan Boşnak temsilcilerin aldığı kararlar gelecekteki Boşnak partilerin³ tohumlarını teşkil ederler (<https://www.dialogos.ba/osnivanje-prve-bosnjacke-stranke-1906-brinula-se-o-imetku-begova/> Erişim: 06.02.2022).

³ Müslüman Halk Partisi (Muslimanska narodna organizacija-MNO).

SONUÇ

1878'de Berlin Kongresi'nde alınan kararlar üzerine, Avusturya Bosna- Hersek'i işgal etmiştir. Bu işgal Katolik kitle tarafından alkışlanırken, Ortodoks ve Müslüman ahali tarafından silahla karşılanmıştır. Berlin Antlaşması, Balkanlarda yüzyıllardır süregelen Osmanlı varlığını, adaletini, dinî cemaatlerin özerkliğini yerle bir etmiştir. Balkanlar'da Hıristiyan toplulukların bağımsızlıkları desteklenirken, Müslümanlara zulüm uygulanmıştır. Bunu Bosna Müslümanlarına yönelik siyasi, sosyal ve iktisadi uygulamalarda görebilmek mümkündür. Bunun en acımasızca olanı da insanların doğdukları yüzyıllardır yaşadıkları toprakların büyük güçlerin de arkalamasıyla Avusturya-Macaristan gibi bir İmparatorluk tarafından işgal edilmesi ve insanların vatanlarından zorla göç ettirilmesidir.

Avusturya-Macaristan'ın tatbik ettiği siyaset ile Bosna-Hersek'in iktisadî, siyasî ve dinî, kültürel anlamda önemli bir değişim ve gelişim sürecine girmesini sağlarken, Osmanlı Devleti döneminde üç farklı etnik ve dinî guruptan, Müslüman, Sırp, Hırvat unsurlardan oluşan Bosna'nın sosyal hayatı da büyük ölçüde etkilenmiştir. Avusturya'nın "uygarlaştırma/medenileştirme" maksadı ile Bosna'yı işgali ile başlayan yıllar Boşnaklar için zorlu yıllar olmuştur. Bu medenileştirme siyaseti kapsamında, Batı medeniyeti, eğitimi ve kültürünün Bosna'da yerleşmesini amaçlayan zihniyet toplumun her katmanında yansımaları bulmuştur. Osmanlı yapısını ve kültürünü dönüştürmeye yönelik reformlar, Ortak Maliye Bakanı Benyamin Kalay (Benjamin von Kállay) tarafından uygulamaya konulmuştur ve Kalay Bosna'nın tek mutlak hâkimi olarak Bosna'yı yöneterek Boşnakları şekillendirmeye çalışmıştır. Ancak Avusturya Macaristan yönetiminin bölgedeki varlığı ve siyaseti 1. Dünya Savaşının çıkmasıyla kısa süreli olsa da Osmanlı Bosna'sı yeni idare altında siyasî ve idarî açıdan birçok değişime maruz kalmıştır.

Batılı devletler, Slavlar ve güneyli kardeşlerinin destekçileri olarak, Osmanlı boyunduruğundan kurtuluş olarak yorumladıkları Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgalini neredeyse oybirliğiyle onayladılar.

Kalay, Bosna'yı 1882-1902 yılları arasında 20 sene boyunca kayıtsız şartsız yönetmiş olan Benyamin Kalay yönetimi "Aydınlanmış mutlakiyet" anlayışını Bosna'daki uzantısı olarak işlemiştir. Benyamin Kalay, her ne kadar Bosna idaresinin başında bir Avusturyalı general bulunuyor idiyse de ülkede sivil bir idare oluşturmak için tâviz vermeden çalışmıştır. Bunun için yüksek eğitim görmüş ve ilkelerinden tâviz vermeyen bir memur sınıfı yetiştirip Bosna'ya yollamıştır. Benyamin Kalay, ülkede Avrupa yönetim tarzını yerleştirmiş; yargıyı yeniden düzenleyerek kanun hâkimiyetini ve vatandaşlar arasında eşitliği getirmiş; birçok iktisadî tedbirin sayesinde üretimde ciddi başarılar sağlamış; eğitimin, bilimin ve kültürün geliştirilmesine çalışmıştır. Yeni işgal edilen toprakların ağır idaresi, Slavların ulusal haklarına saygı göstermemesi ve Bosna-Hersek'teki yerel nüfusun Avusturya-Macaristan yönetimine devam eden muhalefetinin bir sonucu olarak, işgale ilişkin eleştirel görüşler de ortaya çıkmıştır.

Avusturya-Macaristan seçkinleri ve Kalay, Bosna-Hersek'i bir sömürge ve Boşnak nüfusunu yükselen "Slav tehdidine" ve Slavların monarşideki ulusal emellerine karşı potansiyel bir müttefik olarak görmüştür ve Müslüman seçkinleri Bosna Milleti ideali için kullanmaktan çekinmemiştir. Kalay Bosna ulusal projesini tanıtmaya başladığında, Hırvat ve Sırp entegrasyon süreçleri Bosna-Hersek'te zaten zemin kazanmıştı. Hem Hırvat hem de Sırp milliyetçilikleri Bosna-Hersek'i kendi ulusal topraklarının merkezi bir parçası olarak görüyorlardı; Sırlar dil açısından, Hırvatlar tarihsel ve hukuki açıdan. Bu bağlamda Bosna'nın bölünmesine sebep olur endişesiyle farklı milli kurumların oluşturulmasını yasaklamış ve bu alandaki örtülü çalışmalarını da sıkı bir şekilde takip etmiştir.

Yeni bir toprak mülkiyeti için planlı bir millî entegrasyon ideolojisinin bir parçası olarak Bosna-Hersek'te ortak bir kültürü programlamak mümkün müydü oldukça düşündürücüdür. Dikkatli bir

planlama, zaman, enerji, mali imkanlar ve bir uygulayıcılar ordusu göz önüne alındığında, karmaşık bir tarihe ve çok yönlü bir millet yapısına sahip bir ülke için yeni bir kimlik oluşturmak mümkün müydü, bunu Kalay'ın Bosna'daki yönetim süresi incelenerek değerlendirilebilir. Bu sadece Kalay'ın ikilemi değildi, ancak yine de benzersiz bir şekilde modern bir ikilem. Böyle bir çabanın tüm alternatiflerinin yokluğunda tüm bunları yapmanın mümkün olduğu olabilir.

Bosnalı Müslümanlar, Benjamin von Kalay'ın hükümet stratejisinde her zaman kilit bir role sahipti. Onlar Bosna kimliği temasıyla en yakından ilişkili topluluk ve onun engellemeye çalıştığı Sırp ve Hırvat milliyetçiliğinin doğal muhalifleriydi. Ayrıca, sosyal olarak baskın topluluk olarak kaldılar. Bu bölüm, Bosna-Hersek Müslümanlarının kendilerinin sempati eksikliği hissetmelerine ve sayısız şikayetleri olmasına rağmen, Kalay'ın idari yaklaşımının, Batılı olmayan tepkilerin altında yatan geleneksel ve modern, dini ve ekonomik değerlerin kaynaşmasını nasıl öngördüğünü gösteriyor.

KAYNAKÇA

- Arhiv Grada (Saraybosna Şehir Arşivi) Ş.140 (19 Aralık 1900).
- Ahmed Selahaddin (1327). *Külliyyat-ı Hukuk ve Siyaset-Berlin Kongresi Diplomasi Tarihine Bir Nazar, C.I*, İstanbul.
- POPOVIĆ, A. (1906). *Sarajevska Revolucija, 1878*, Sarajevo.
- Ali Fehmi (1903). *Berlin Muahedenamesi*, Filibe.
- ARMOUR, I. D. (2016). *Austro-Hungarian Policy Towards Serbia 1867-1871 With Special Reference To Benjamin Kállay*. London: ProQuest LLC.
- BELLER, S. (1996). *Francis Joseph*, London.
- Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesi*. (1297). İstanbul: Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Berlin Muahedenamesi* (1224). Selanik,
- BESAROVIĆ, R. (1966). *Iz kulturne i političke istorije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Svjetlost.
- BOJIĆ, M. (2001). *Historija Bosne i Bošnjaka*, Sarajevo: Šahinpašić.
- ĆOROVIĆ, V. (1997). *Istorija srpskog naroda*, Banja Luka.
- DANEŠ, J. V. (1909). *Bosna a Hercegovina*, Prague: Český čtenář.
- DONIA, R. (1979). "The Battle For Bosnia: Habsburg Military Strategy in 1878", *Otpor Austrougarskoj Okupaciji 1878. Godine u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: ANU BİH.
- EMGILI, F. (2019). *1878-1918 Osmanlı Yedigari Bosna*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- EMGILI, F. (2019b). Benjamin Kallay'ın Bosna-Hersek Siyaseti (1882-1902). Abdülhamid Sinaoğlu-Firoz Faozı (Ed.) İçinde, *Biltek Sempozyumu: 20-22 Aralık 2019*, C.1, Ankara: İksad yayınları.
- FREDMEN, Fr. (1996). *The Bosnian Muslims Denial of a Nation*, WestviewPress, USA.

- FURAT, A. Z. (2013). Balkanlarda Cemaati İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918). *OTAM*, 33/ Bahar 2013.
- HAMIDIJA, K. (1958). *Hercegovski Ustanak 1882. godine*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- <https://www.dialogos.ba/osnivanje-prve-bosnjacke-stranke-1906-brinula-se-o-imetku-begova>
(Erişim: 06.02.2022)
- IMAMOVIĆ, M. (1976). *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878 do 1914*, Sarajevo.
- JUZBAŠIĆ, D. (1973). *Jezičko pitanje u austro-ugarskoj politici u Bosni i Hercegovini pred Prvi svjetski rat*, Sarajevo.
- JUZBAŠIĆ, D. (2002). Austrougarsko Zajedničko ministarstvo i upravljanje Bosnom i Hercegovinom nakon aneksije (Državnopravni aspekt). *Politika I Privreda U Bosni I Hercegovini Pod Austrougarskom Upravom*, Sarajevo: Akademija Nauka I Umjetnosti Bosne I Hercegovine.
- KARÇIÇ, F. (1994). *Bosna-Hersek İslam Hukuku Tarihi*, İstanbul: Koba Yayınları.
- KARIĆ, F. (1999). *The Bosniaks And the Challenges of modernity Late Otoman and Hapsburgtimes*, Sarajevo: El-Kalem.
- KARPAT, K. H. (1979). The Ottoman Attitude Towards The Resistance Of Bosnia And Herzegovina To The Austrian Occupation in 1878. *Posebna Izdanja Knjiga XLIII, Odjelenje Društvenih Nauka Knjiga 8*, Sarajevo: Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- KAHRAMANYOL, M. (t. y.). *Bosna ve Boşnaklar*, İstanbul: Bosna Hersek Dostları Vakfi.
- KRALJAČIĆ, T. (1987). *Kalajev Režimu Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- KREŠEVLJAKOVIĆ, H. (1969). *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918)*, Sarajevo.
- MALBAŠA, A. (1940). *Hrvatski i srpski nacionalni problem u Bosni za vrijeme režima Benjamina Kallaya I (1882-1896)*, Osijek: Tisak Građanske tiskare.
- MALCOLM, N. (1994). *Bosnia: A Short History*, New York: NYU Press.
- MALECKOVA, J. (2021). The Turk in the Czech Imagination (1870s-1923). *Civilising the Slavic Muslims of Bosnia-Herzegovina*, Brill.
- Muhamed Ali-paša. (2008). *Ljetno putovanje u Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo.
- OKEY, R. (2007). *Taming Balkan Nationalism*, Oxford: Oxford University.
- POPOVIĆ, V. (1935). Kalajev plan o Bosni. *Kalendar Prosveta za 1936*, Sarajevo.
- RADENIĆ, Dr A. (1976). *Dnevnik Benjamina Kalaja 1868-1875*. Beograd.
- RIZVIĆ, M. (1990). *Bosansko-Muslimanska knjizevnost u doba Preporada 1887-1918*. Sarejevo.
- SUGAR, P. (1963). *Indus trialization of Bosna-Hersek, 1878-1918*, Seattle: University of Washington Press.

THALLOCY, L. V. (1909). *Benjamin Kallay*, Gredenkrede, Budapest.